

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу

Загородний Владислав Володимирович
АУДИТ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
Й АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Спеціальність: 071–Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Економічна експертиза та аудит бізнесу

Випускна кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ОЕЕМ-22

Загородний В.В. _____

Тернопіль - 2019

Вступ. Власний капітал є необхідною умовою створення та найважливішим джерелом фінансування економічного суб'єкта, який використовують як індикатор фінансової стійкості, стабільності та ефективності його діяльності.

Завданням успішного розвитку підприємства виступає якісне управління його власним капіталом. При цьому обґрунтування оптимальної величини власного капіталу відповідно до обсягу, структури і масштабів виробничої діяльності, вибір раціонального способу його нарощування, з врахуванням вартості і ризику забезпечують сталий розвиток економічного суб'єкта. Ріст власного капіталу, позитивна його динаміка слугує для інвесторів, кредиторів, постачальників гарантію кредитоспроможності підприємства та дає підстави мати і продовжувати з ним ділові й партнерські стосунки.

Грамотне управління власним капіталом будь-якого підприємства, значною мірою залежить від інформації, що формується в рамках його обліково-аналітичної системи. Інформація про власний капітал підприємства є корисною і важливою для прийняття рішень як внутрішніми так і зовнішніми користувачами фінансової звітності. У зв'язку з цим вимоги до змісту і якості облікової інформації істотно зростають, і, відповідно, підвищується роль аудиту, як форми контролю та основного інструменту підтвердження достовірності, об'єктивності відображення прав власника у фінансових звітах підприємства.

Питання теорії і практики аудиту, аналізу власного капіталу розглядали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як А. Арсенюк, І. Бланк, Ю. Брігхем, Ф. Бутинець, А. Бутко, С. Взіренко, М. Виноградова, Н. Кащена, Т. Корлюк, Я. Крупка, Є. Мних, Г. Савицька, В. Серединська, В. Сопко, І. Спільник, О. Терещенко, В. Фабіянська, Л. Цукан, Г. Чміль, Л. Янчева та інші.

Незважаючи на важливість отриманих результатів, враховуючи складність окреслених проблем, вони продовжують залишатися об'єктом наукових дискусій.

Актуальність даної тематики, пов'язаної з проведенням аудиту та аналізу власного капіталу підприємств та виокремленням їх особливостей визначили актуальність теми, мету і завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнення теоретичних і практичних аспектів аудиту та аналізу власного капіталу та розробка рекомендацій щодо удосконалення організації та методики їх проведення.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

- дослідити сутність поняття «власний капітал підприємства»;
- розглянути значення, функції та деталізувати ознаки класифікації власного капіталу підприємства;
- виокремити мету, завдання аудиту власного капіталу як складової аудиторської перевірки господарюючих суб'єктів;
- представити методику аналізу власного капіталу підприємств та запропонувати напрямки її удосконалення.
- оцінити основні показники ефективності використання власного капіталу та фактори, які їх визначають;
- розглянути існуючі методичні підходи до оптимізації структури капіталу підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти аналізу та аудиту власного капіталу підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси формування та використання власного капіталу підприємства.

Методи дослідження. У процесі написання випускної кваліфікаційної роботи використано методи логічного аналізу (під час визначення економічного змісту та розробки ознак для класифікації власних фінансових ресурсів); аналізу і синтезу, індукції та дедукції (для визначення стану організації процедурного забезпечення аудиту); порівняльного аналізу (для з'ясування рівня регулятивних положень в системі національного законодавства з аудиту); системного вивчення господарських процесів (під час вивчення напрямків

документального оформлення операцій); табличного відображення даних (для наочного представлення аналітичної інформації та результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері економічної теорії, обліку, аудиту, економічного аналізу, фінансового аналізу, довідково-інформаційні видання, матеріали науково-практичних конференцій, а також нормативні документи України цивільне, господарське та податкове законодавство, фінансова звітність досліджуваного підприємства.

Практичне значення роботи: результати дослідження полягають в узагальненні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій з удосконалення методики аудиту та аналізу власного капіталу. Окремі пропозиції автора можуть бути використані в практиці роботи аудиторських фірм для підвищення ефективності процесу аудиту та достовірності результатів перевірки власного капіталу

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічна сутність власного капіталу та типологія його видів

Термін «капітал» походить від латинського «capitalis», що в перекладі означає «основний», «головний». Дана економічна категорія є однією із найскладніших дефініцій як у теорії економічної науки, так і у фінансовій практиці.

У теоретичному розумінні під капіталом розуміють вартість, що приносить додану вартість, тобто капітал є само зростаючою вартістю внаслідок руху у часі.

З прикладної позиції (з позиції окремих економічних суб'єктів) під капіталом розуміють суму заощаджень (засобів), достатніх для започаткування та ведення підприємницької діяльності. Це дає підстави стверджувати, що загальна вартість власних засобів економічного суб'єкта, які належать йому на правах власності та використовуються ним для формування активів і є його власним капіталом.

Вивчення літературних джерел свідчить, що серед науковців немає єдності у трактуванні даного поняття [2;22;35;37;39;96]. Відповідно до НП(С)БО 1«Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал є частиною в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов'язань [74]. Для того, щоб розрахувати величину власного капіталу необхідно від сукупних активів підприємства відняти позичені джерелами їх формування. Якщо результат матиме від'ємне значення то можна зробити висновок, що у підприємства відсутній власний капітал.

Сутність власного капіталу як величину заборгованості суб'єкта господарювання перед власниками, що характеризується вартістю активів, які за рахунок неї створені, трактували Хмелевська А.В. та Незборецька Г.М. [94]. Вважаємо, що таке визначення не повною мірою розкриває економічний зміст власного капіталу, адже джерелами власного капіталу окрім внесків

учасників (засновників) є також фінансові результати діяльності підприємства (чистий прибуток).

Заслужовує на увагу визначення подане Сопко В.В., відповідно до якого власний капітал – це сума власних коштів підприємства, яка утворена внаслідок позитивних результатів діяльності, внесків учасників або залишена на підприємстві безоплатно [87].

Нужна О.А., вивчаючи особливості діяльності агропромислових підприємств, зазначає, що власний капітал є сумою власних засобів підприємства, що належать йому на правах власності та використовуються з метою придбання активів [57]. Дане визначення не розкриває економічного змісту власного капіталу з точки зору джерел його формування, а лише підкреслює, що це власні кошти, а не позичені.

Вівчар О.Й. та В.М. Саварин дають визначення власного капіталу, як суми фінансових ресурсів, що вкладаються для організації та фінансування господарської діяльності [22]. Таке трактування свідчить, що власний капітал є капіталізованою частиною прибутку, яка авансується у подальший розвиток економічного суб'єкта.

Цікавим є підхід до трактування власного капіталу підприємства Королюк Т.М. Автор зазначає, що власний капітал є сукупністю економічних благ у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які залучені до обороту без встановленого терміну повернення та здатні генерувати прибуток [43]. Відповідно до такого підходу, можна характеризувати власний капітал як наявні блага підприємства, які забезпечують йому прибутковість і мають необмежений строк використання.

Варто звернути увагу на розуміння власного капіталу, подане у праці Цюцяк І.Л. Автор розкриває зміст власного капіталу з позиції джерел формування, виокремлюючи вкладений, ефективний, інший накопичений та коригуючий його складові. При цьому вкладений капітал, на його думку є сумою внесків власників (засновників) підприємства; ефективний є нагромадженою сумою чистого прибутку і показується за статтею власного

капіталу «нерозподілений прибуток»; інший накопичений капітал утворюється внаслідок дооцінки активів та коригуючий - відображає заборгованість власників, або обсяг вилучених ними коштів із статутного фонду [96]. Відповідно, можна зауважити, що під власним капіталом розуміють суму коштів, внесених власниками, накопичених у результаті успішної діяльності та приросту вартості майна суб'єкта господарювання і скоригованих на величину вилученого чи неоплаченого капіталу.

Неоднозначність трактування сутності та складових власного капіталу зумовлена, насамперед, його характеристиками, які визначаються наявністю чотирьох суб'єктів економічних відносин, які мають свої інтереси у власному капіталі. Такими суб'єктами є власники, підприємство, кредитори та держава.

Відповідно до інтересів власників капітал відображає обсяг їх прав. Для підприємства він виступає джерелом відтворення та фінансування, а для кредиторів – критерієм оцінки надійності та гарантом виконання підприємством своїх зобов'язань. Державний інтерес полягає у зміцненні стабільності підприємства та його розвитку в інтересах всього суспільства.

Узагальнюючи вищесказане, систематизуємо найважливіші аспекти, які враховуються при розкритті економічного змісту власного капіталу (рис. 1.1).

Кожен із наведених аспектів доповнює один одного та орієнтований на опис внутрішньої сутності капіталу та його основних властивостей. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне запропонувати підхід, що має комплексний характер і визначає власний капітал економічного суб'єкта як сукупність різних за призначенням повністю оплачених елементів, що забезпечують його економічну самостійність, створюють фінансову базу для розвитку та перебувають у постійному використанні, при необхідності «адсорбують» збитки і визначають вартість підприємства.

Рис 1.1. Трактування сутності власного капіталу [22;43;57;87;96]

Необхідно відзначити, що сутність власного капіталу, вираження його характеристик проявляється через функції, які він виконує.

У період створення підприємства статутний капітал виконує стартову функцію, оскільки наявність статутного капіталу (мінімальної величини) є обов'язковою умовою для реєстрації економічного суб'єкта як юридичної особи та початку його діяльності. При формуванні акціонерного капіталу проявляється емісійна функція.

Захисна (страхова) функція передбачає збереження платоспроможності, продовження діяльності підприємства незалежно від загрози появи збитків шляхом використання резервного капіталу, який і є складовою власного капіталу.

Функцію фінансового забезпечення власний капітал виконує протягом усього періоду функціонування: спочатку він виступає в ролі стартових коштів, необхідних для здійснення першочергових витрат, в подальшому є джерелом формування і розширення матеріально - технічної бази економічного суб'єкта, створюючи умови для його організаційного зростання, розширення бізнесу і забезпечуючи інтереси власників, персоналу та держави.

Слід зазначити, що емісійна та ціноутворююча функції є специфічними для акціонерної організації. Виконуючи ціноутворюючу функцію, капітал впливає на курс акцій, визначаючи тим самим вартість товариства. У ситуації підвищення ринкової дисципліни власний капітал виконуючи функцію репутації, забезпечує підприємству стійкість на ринку і є постійним джерелом доходу акціонерів у вигляді дивідендів та відсотків. У зв'язку з цим наявність достатнього капіталу служить засобом зміцнення довіри засновників, ділових партнерів, кредиторів до акціонерного товариства.

Таким чином, економічний зміст власного капіталу проявляється через його функції, які в першу чергу, залежать від стадій життєвого циклу економічного суб'єкта (таблиця 1.1) [22;35;37].

Таблиця 1.1

Функції власного капіталу підприємства

№ з/п	Функції	Стадії життєвого циклу підприємства			
		Зародження і виникнення	Розвиток	Зрілість	Занепад / ліквідація
1.	Стартова функція (створення та введення в дію підприємства)	+	-	-	-
2.	Захисна функція	/+	+	+	- / +
3.	Функція відповідальності та гарантії	+	+	+	+/-
4.	Функція фінансування та забезпечення ліквідності	+	+	+	+/-
5.	Функція розподілу доходів і активів(основа нарахування дивідендів)	+	+	+	+
6.	Функція інвестиційної привабливості та репутації	-/+	+	+	+

Виконання власним капіталом представлених функцій незалежно від розміру, виду діяльності, організаційно-правової форми та форми власності підприємства сприятиме збільшенню його ресурсного потенціалу, постійному зростанню ефективності господарювання та забезпеченню необхідної фінансової стійкості на всіх стадіях життєвого циклу.

Розглянемо складові власного капіталу, що деталізовані на рис. 1.2.

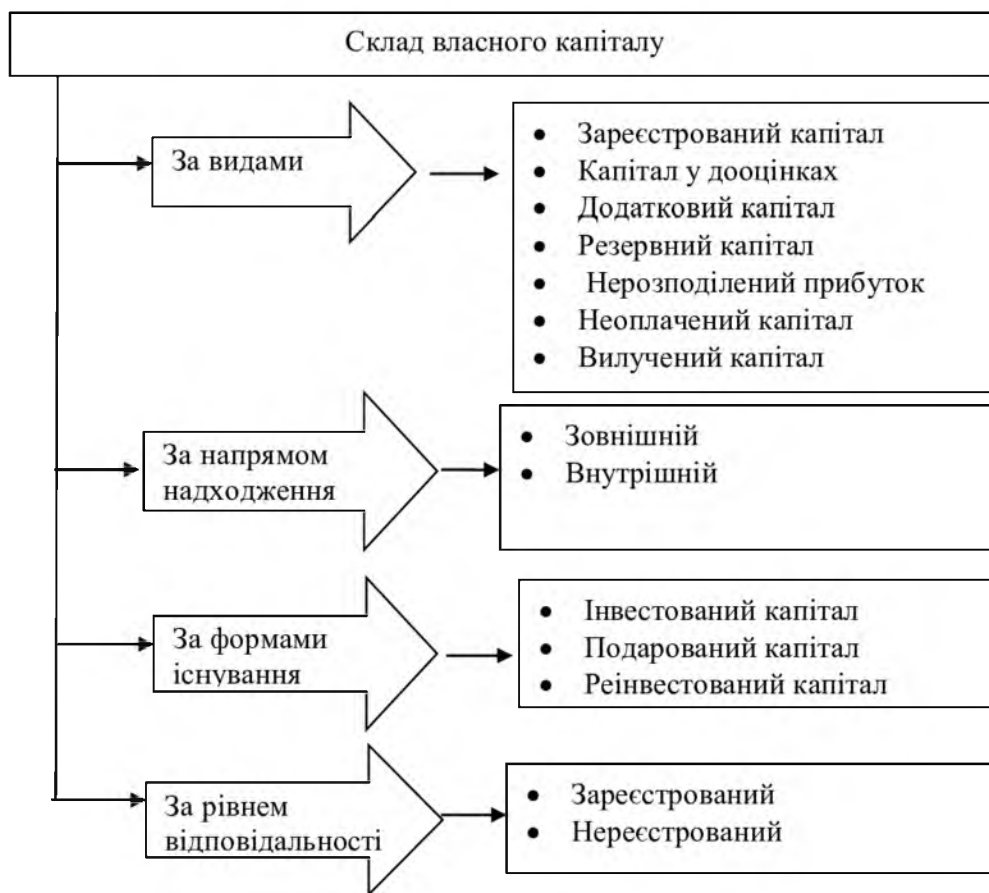

Рис 1.2. Класифікація складових елементів власного капіталу підприємства [84]

Значення та зміст кожного окремого виду власного капіталу наведено у таблиці 1.2.

Залежно від напрямів формування капітал може мати внутрішній або зовнішній характер [84]. Статутний капітал та додатковий капітал вважають зовнішнім. Внутрішній капітал формується за рахунок внутрішніх джерел, а саме нерозподілений прибуток, резервний капітал, капітал у дооцінках.

За формами існування виокремлюють інвестований, реінвестований та подарований капітал. Статутний та додатковий капітали можна вважати інвестованими, бо власники внесли їх у момент створення та функціонування підприємства; подарованим – безоплатно одержані активи. Нерозподілений прибуток – це частина отриманого прибутку, яка реінвестована у виробництво, а не спожита його власниками.

Таблиця 1.2

Характеристика власного капіталу підприємства за видами [74]

Види власного капіталу	Зміст окремого виду
Зареєстрований капітал	Відображається зафіксована в установчих документах сума статутного капіталу, пайового капіталу, іншого зареєстрованого капіталу, яка формується відповідно до законодавства.
Капітал у дооцінках	Наводиться сума дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів
Додатковий капітал	Відображається емісійний дохід (сума, на яку вартість продажу акцій власної емісії перевищує їхню номінальну вартість), вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, сума капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал, накопичені курсові різниці, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу та інші складові додаткового капіталу
Резервний капітал	Наводиться сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок чистого прибутку підприємства
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Відображається накопичена сума чистого прибутку, що залишається на підприємстві після розподілу або чистого збитку, в результаті отримання негативного фінансового результату за звітний період
Неоплачений капітал	Відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу
Вилучений капітал	Господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і віднімається при визначенні підсумку власного капіталу

Розмір статутного капіталу повинен бути вказаний у момент створення підприємства у його статутних документах та зареєстрований у встановленому порядку у державних органах. У зв'язку з цим його називають зареєстрованим, а інші види власного капіталу не потребують державної реєстрації, тому носять характер нереєстрованих.

Вважаємо за доцільне поділяти власний капітал за джерелами формування на початковий і той, що утворюється під час господарської діяльності суб'єкта господарювання. До початкового власного капіталу слід віднести: внески власників (засновників) у період створення підприємства (відбувається формування зареєстрованого капіталу); суму капіталу, що початково вноситься засновниками понад величину зареєстрованого капіталу (відбувається формування додаткового капіталу); суму, на яку вартість

реалізованих акцій, у період створення підприємства, перевищує їх номінальну вартість (відбувається формування додаткового капіталу).

До власного капіталу, що утворюється в процесі господарської діяльності підприємства слід віднести: нерозподілений прибуток, резервний капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал та зареєстрований капітал, який формується унаслідок прийняття рішення про збільшення статутного капіталу чи додаткової емісії акцій.

1.2 Порівняльна характеристика власного капіталу за НП(С) БО та МСФЗ

Розвиток бухгалтерського обліку та динамічна зміна вимог до фінансової звітності в Україні демонструють їх адаптацію як до потреб управління національною економікою так і до вимог МСФЗ.

Зміни, які були внесені до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» насамперед спрямовані на забезпечення імплементації норм Директив Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку у вітчизняну практику, що з однієї сторони має на меті підвищити якісний рівень інформаційної складової діяльності економічних суб'єктів, а з іншої – стати поштовхом для появи зарубіжних інвесторів в Україні [68].

Вважають, що застосування МСФЗ у всьому світі дозволяє підвищити якість наданої інформації інвесторам та іншим користувачам фінансової звітності, а саме інвестори є більш відкритими для таких підприємств. Багатонаціональні корпорації отримують значну користь завдяки тому, що вони мають звітувати за єдиним стандартом і можуть заощадити кошти. Інвестори, кредитори мають більшу довіру до тих підприємств, стандарти яких використовується у більш ніж 120 різних країнах світу, тоді як GAAP США використовується лише в одній країні [25].

Дослідження сучасного стану застосування МСФЗ в Україні засвідчило, що лише понад 1% підприємств від загальної кількості формують фінансову звітність відповідно до МСФЗ [4]. Варто зазначити, що це дуже низький

показник, що в свою чергу буде змінюватися з запровадженням європейського законодавства з бухгалтерського обліку у практику вітчизняних суб'єктів господарювання. Так, відповідно до [68] фінансову звітність у нашій країні за міжнародними стандартами зобов'язані складати підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, підприємства, які провадять господарську діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, а також підприємства, що здійснюють діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Саме тому, питання обліку та відображення у фінансовій звітності власного капіталу в контексті міжнародного досвіду є досить важливими.

У таблиці 1.3 систематизовано інформацію, щодо елементів капіталу та його відображення у фінансовій звітності відповідно до міжнародної практики (стандартів).

Таблиця 1.3

Тлумачення елементів капіталу за МСФЗ [3]

Поняття, що тлумачиться	Стандарт	Назва стандарту
Визначення капіталу	Концептуальні основи (Framework)	Принципи підготовки фінансової звітності
Характеристика капіталу та його відмінність від зобов'язань	МСФЗ (IFRS) 7	Фінансові інструменти: розкриття
	Інтерпретації МСФЗ (IFRIC) 2	Частки участі в кооперативах і подібних фінансових інструментах
Відображення в складі капіталу зміни вартості окремих видів активів, а також відстрочені податки, пов'язані з цим	МСБО (IAS) 12	Податки на прибуток
	МСБО (IAS) 16	Основні засоби
	МСБО (IAS) 38	Нематеріальні активи
	МСБО (IAS) 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка
Відображення в складі капіталу результатів змін облікової політики та виправлення помилок	МСФО (IAS) 8	Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки
Відображення в складі капіталу результатів змін курсової різниці	МСФО (IAS) 21	Вплив змін валютних курсів
Розкриття інформації щодо власного капіталу у фінансовій звітності підприємства	МСБО (IAS) 1	Подання фінансових звітів
	МСФЗ (IFRS) 7	Фінансові інструменти: розкриття
	Інтерпретації МСФЗ (IFRIC) 2	Частки участі в кооперативах і подібних фінансових інструментах

У міжнародній практиці немає такого стандарту, що тлумачить суто

визнання, визначення та оцінку власного капіталу, а також не використовується такий термін як «власний капітал». Еквівалентом до нього в зарубіжній практиці є поняття «чисті активи», нетто-активи (net assets).

З позиції математичної логіки формування вказаного показника це різниця між активами та зобов'язаннями компанії. До речі, подібне визначення, міститься в національних стандартах обліку, що засвідчує європейську спрямованість вітчизняного обліку і звітності до міжнародних стандартів[66;76;78].

Тракування показника чистих активів в значній мірі залежить від прийнятої оцінки. Коли активи балансу оцінюються за історичною первісною ціною придбання, то чисті активи - це частка первісної оцінки активів, сплачена за рахунок власних коштів організації в минулому. Однак, минула первісна оцінка, навіть за умови її коригування на рівень інфляції, не є джерелом погашення зобов'язань (хоча цей висновок напрошується з рівності активів і пасивів).

Зобов'язання оплачуються за рахунок надходження готівки, яку генерують активи у ході здійснення операційної діяльності. Оцінка операційного потенціалу активів через майбутні грошові надходження визначає чисті активи як різницю між надходженням грошей від використання активів та витрачанням за зобов'язаннями. У такому трактуванні показник чистих активів - альтернатива показника платоспроможності господарюючого суб'єкта у перспективі.

Відповідно до Концепції міжнародних стандартів фінансової звітності передбачені дві принципово різні «рахункові ідеї» щодо визначення капіталу, як показника, що відповідає запитам зацікавлених користувачів [49].

Фізичний капітал за МСФЗ - це виробнича потужність або операційна здатність. Фізичний капітал вимірюється у тих показниках, які підприємство вважає найбільш доречними, наприклад, у грошовій оцінці або в натуральному вимірі. При розрахунку фізичного капіталу прийнято використовувати початкові оцінки активів, скориговані на рівень інфляції. За задумом, приріст фізичного капіталу відображає збільшення активів підприємства, які здатні в майбутньому забезпечувати грошові надходження.

Однак, в силу відсутності однозначного трактування фізичного капіталу та необхідності підвищення ролі комунікативної функції міжнародної звітності розробники МСФЗ орієнтують організації на використання фінансової концепції капіталу. Фінансовий капітал згідно МСФЗ - поточна грошова оцінка чистих активів на звітну дату. Переоцінка активів і зобов'язань відображається в балансі, як правило, в складі прибутку або збитку звітного періоду. Тому приріст фінансового капіталу трактується як підвищення рівня платоспроможності і частки власних коштів в активах організації. Варто вказати, що при складанні звітності організації зобов'язані керуватися принципом найменшої оцінки [40].

Принцип найменшої оцінки передбачає обов'язковий вибір однієї найменшої оцінки з безлічі дозволених оцінок. Так, необоротні активи визнаються в звітності за первісною минулою вартістю за вирахуванням накопиченої амортизації або за справедливою вартістю. Справедлива вартість - це гіпотетична поточна ціна продажу активів у теперішньому часі або майбутня цінність їх використання, тобто сума грошових надходжень від використання активів у невизначеному майбутньому. Оборотні запаси визнаються за первісною минулою собівартістю придбання або чистою вартістю реалізації теперішнього часу. Довгострокові зобов'язання відображаються за справедливою вартістю, тобто за вартістю погашення зобов'язань, яка зменшується на ставку дисконту у зв'язку із знеціненням грошей. Поточна оцінка довгострокових зобов'язань за визначенням не дорівнює сумі зобов'язань, що підлягають погашенню відповідно до умов кредитування. В результаті у балансі використовується модель змішаної оцінки, яка допускає формування показника фінансового капіталу (чистих активів) в оцінках сценарію, який ніколи не може бути реалізований в реальності. По-перше, первісна ціна (собівартість) придбання активів не є джерелом погашення кредиторських зобов'язань в теперішньому часі і в майбутньому. По-друге, теперішня оцінка зобов'язань, визнана в балансі, не означає, що позичальники погодяться на дострокове погашення боргів у цій оцінці. По-третє, гіпотетична справедлива вартість дозволяє розрахувати фінансовий капітал за умови негайного продажу активів і розрахунків за боргами. У цьому сенсі показник фінансового

капіталу формує уявлення про залишок вільних грошових коштів, на які можуть розраховувати власники. Однак, концепція його формування націлена на припинення діяльності, а не на її продовження у перспективі. По-четверте, вибір найменшої оцінки означає можливість використання різних по суті оцінок, що відносяться до різних періодів часу. З цих причин, неможливо визначено говорити про «рахункову ідею» звітності та, головне, зрозуміти, чиї інтереси вона представляє.

Щоб подолати певну інформаційну неузгодженість в системному бухгалтерському обліку і звітності з точки зору різних користувачів необхідним є наукове дослідження можливості суміщення різних грошових оцінок при формуванні показників та балансових узагальнень. Відповідно, такі системи оцінок мають дозволити розкрити в балансі взаємозв'язок показників фізичного капіталу (грошової оцінки активів), фінансового капіталу (грошової оцінки платоспроможності в майбутньому), а також фінансового добробуту зацікавлених осіб (вільного залишку грошей, що належить власникам).

На величину капіталу компанії безпосередній вплив мають наступні типи операцій (рис 1.3).

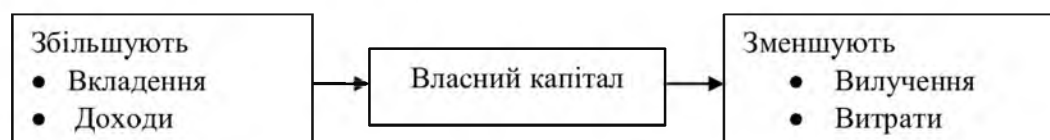

Рис 1.3. Операції та їх вплив на власний капітал[54]

Операції «вкладення» та «вилучення» застосовуються у випадку, коли активи вкладаються власником або ним вилучаються. Інші типи операцій «доходи» та «витрати» - збільшують та зменшують капітал внаслідок діяльності компанії. Відповідно у світовій практиці власний капітал за джерелами утворення поділяється наступним чином (рис 1.4)

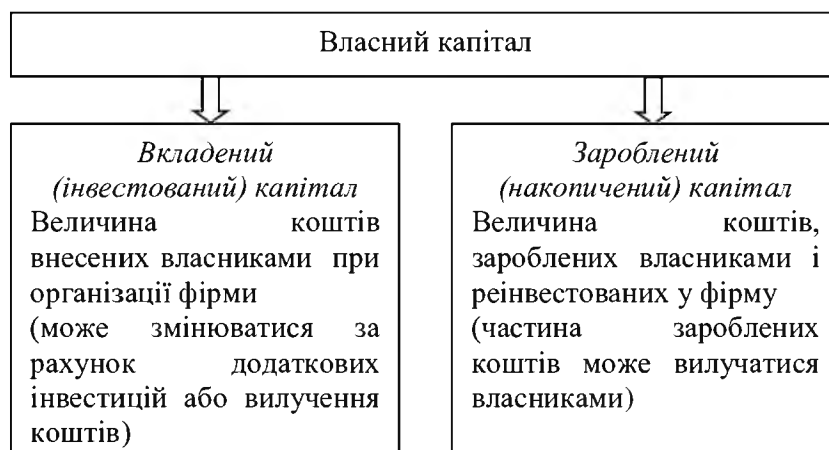

Рис1.4. Складові власного капіталу у міжнародній практиці [93]

Однак, структура власного капіталу у різних країнах не є стандартною та може включати різні складові, що показано у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Власний капітал різних країн світу та його складові [101]

Характеристики	Країни				
	Україна	Німеччина	Франція	США	Польща
Визначення	частина в активах підприємства, що залишається після вирахування зобов'язань	частина капіталу, яка доступна для компанії її акціонерами протягом необмеженого періоду і отже не підлягає поверненню зобов'язаннями	Включає в себе стартовий капітал, резерви (доходи, що не були перерозподілені) дивідендів і прибуток за рік	Чисті активи під-ва	Власний фонд під-ва
Склад власного капіталу	Зареєстрований (пайовий) капітал	Зареєстрований капітал			
	Додатковий капітал	–	Додатковий капітал		
	Резервний капітал	–	–	–	Резервний капітал
	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)				
	Вилучений капітал	–	–	–	–
	Неоплачений капітал	–	–	–	Неоплачений капітал
	–	Інші резерви	–	–	Інші резерви
–	фонди	–	фонди	–	

Як свідчать дані таблиці 1.4 складові власного капіталу у різних країнах мають свої особливості, зумовлені певними факторами, починаючи з історії становлення певної країни та закінчуючи домінуючою формою власності підприємств у ній.

Відповідно до МСФЗ для обліку власного капіталу призначені рахунки (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Власний капітал за вітчизняним планом рахунків та за рахунками МСФЗ[3;36]

Код рахунку	Назва рахунку за НП(С)БО	МСФЗ (IFRS)	Код рахунку (accounts IFRS)	Назва рахунку за МСФЗ (IFRS)
1	2	3	4	5
40	Зареєстрований капітал	IAS1, 39;	E.01	Статутний капітал
41	Капітал у дооцінках	IAS1, 39	E.05.01	Резерв переоцінки
42	Додатковий капітал	IAS 1, 39	E.02	Додатковий капітал
421	Емісійний дохід	IAS1, 39	E.02.01	Емісійний дохід
422	Інший вкладений капітал	IAS 1, 39	E.04.01	Додатковий оплачений капітал
423	Накопичені курсові різниці	IAS1,32,39	E.09.01	Ефект курсових різниць
425	Інший додатковий капітал	IAS 1, 39	E.04.01	Додатковий оплачений капітал
43	Резервний капітал	IAS1, 39	E.04	Додатковий оплачений капітал
44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)	IAS 1, 39	E.07	Нерозподілений прибуток
441	Прибуток нерозподілений	IAS 1, 39	E.07.01	Прибуток нерозподілений
442	Непокриті збитки	IAS 1, 39	E.07.02	Непокриті збитки
45	Вилучений капітал	IAS1,32,39	E.03	Вилучений капітал
451	Вилучені акції	IAS1,32,39	E.03.01	Вилучені акції
452	Вилучені вклади і паї	IAS1,32,39	E.03.02	Вилучені вклади і паї
453	Інший вилучений капітал	IAS1,32,39	E.09.01	Ефект курсових різниць
46	Неоплачений капітал	IAS1,39	E.06	Неоплачений капітал
47	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	<i>Рахунки зобов'язань (Liability)</i>		
		IAS1,39	L.03	Інші короткострокові зобов'язання і нараховані витрати
471	Забезпечення виплат відпусток	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
472	Додаткове пенсійне забезпечення	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
473	Забезпечення гарантійних зобов'язань	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
474	Забезпечення інших витрат і платежів	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
48	Цільове фінансування та цільові надходження	IAS1,39	L.03	Інші короткострокові зобов'язання і нараховані витрати

Вітчизняною практикою для обліку операцій з власним капіталом Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських

операцій підприємств і організацій передбачений клас 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань»[36]. Така неузгодженість дає підстави прирівнювати забезпечення та цільове фінансування до власних джерел (капіталу) підприємства, що є не цілком правильно.

Фінансова звітність компаній включає певну сукупність фінансових звітів. Доцільним є порівняння фінансової звітності вітчизняних підприємств складених за П(С)БО з фінансовими звітами за МСФЗ (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6

Порівняння фінансових звітів [25]

Вид фінансового звіту	Вид стандарту			
	Стандарт МСФЗ	Стандарт П(С)БО	МСФЗ	П(С)БО
Баланс	IAS 1	НП(С)БО 1	МСФЗ рекомендує розділення активів та зобов'язань на «поточні» та «довгострокові». Визначено мінімум статей, які повинні бути на балансі	Чинна форма Балансу передбачає поділ активів на три розділи, а джерела утворення таких активів згруповані у п'ятьох розділах (п'ятий розділ є вписуваним)
Звіт про прибутки і збитки	IAS 1	НП(С)БО 1	МСФЗ дозволяє представляти статті витрат за «функціями» та «природою», проте надання за «природою» вимагається або в звіті про прибутки та збитки, або примітках	У звіті про фінансові результати розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період
Звіт про зміни в капіталі	IAS 1	НП(С)БО 1	Показує рух всіх статей капіталу і накопиченого прибутку (збитку)	У звіті про власний капітал розкривається інформація про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду
Звіт про рух грошових коштів	IAS 1	НП(С)БО 1	Виплата дивідендів згідно з МСФЗ відображається в операційній або фінансовій діяльності, а отримання дивідендів відображається в операційній чи інвестиційній діяльності	У звіті про рух грошових коштів наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
Примітки до фінансових звітів	IAS 1	НП(С)БО 1	Примітки містять інформацію на додаток до поданої у звіті про фінансовий стан, звіті про сукупні доходи, окремого звіті про прибутки та збитки (якщо він подається), звіті про зміни у власному капіталі та звіті про рух грошових коштів. Примітки надають описові пояснення чи детальніший аналіз статей, поданих у цих фінансових звітах	Сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів. А також іншу інформацію, розкриття якої передбачено П(С)БО.

Аналіз стандартів наведених в таблиці 1.6 дозволяє стверджувати, що НП(С)БО 1 подібне до МСФЗ, оскільки базуються на їх основі. Однак, не дивлячись на це, порядок складання звітів та зміст статей, що відображені в цих двох пакетах звітності, різні. Це можна пояснити тим, що поняття власного капіталу в зарубіжній практиці розглядається в основному стосовно акціонерних компаній. Тому міжнародні стандарти містять детальні вимоги щодо обліку випуску акцій, операцій з власними викупленими акціями, опціонів на акції та ін. Така інформація відображається в спеціальному звіті про зміни у власному капіталі (Statement of changes in shareholders' equity), який є важливою частиною фінансової звітності компанії [93].

Порівняльний аналіз чинного Звіту про власний капітал із Звітом про зміни у власному капіталі за МСФЗ свідчить, що вони є подібними (в частині інформаційного забезпечення). Однак у Звіті про власний капітал за НП(С)БО 1 не розкривається показник загального сукупного прибутку, як це вимагає міжнародна практика, а окремо відображається чистий прибуток (збиток) за звітний період та інший сукупний дохід за звітний рік. Жорстка регламентація граф і рядків коментованого звіту ускладнює введення додаткових компонентів капіталу, що можуть виникнути у підприємств, які складають звітність за міжнародними стандартами. Крім того, такий показник, як дивіденди на акцію має наводитися саме у Звіті про власний капітал, або у Примітках, але не у Звіті про фінансові результати, що є прямим протиріччям МСФЗ.

Враховуючи події сьогодення, які пов'язані з євроінтеграційними процесами в Україні, не можна залишити без уваги порядок відображення складових власного капіталу у Балансі та відповідність структури даного звіту в Україні та країнах ЄС. Варто зауважити, що структура Балансу у країнах ЄС відповідно до Директиви 2013/34/ЄС також дещо відрізняється від структури, затвердженої міжнародними стандартами, та має свої особливості й відмінності від українських норм бухгалтерського законодавства [32]. У додатку (А) наведено порівняльну характеристику Балансу за НП(С)БО 1 та Директивою 2013/34/ЄС.

Порівняння Балансів свідчить про те, що, є деякі відмінності у назвах розділів, так стосовно власного капіталу, то він має відобразитися у розділі А пасиву «Капітал і резерви». Незважаючи на несуттєві відмінності у назвах та послідовності розкриття змісту статей, слід вказати, що у директивному Балансі відсутні такі показники, як: вилучений капітал; необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття і пов'язані з ними зобов'язання; відстрочені податкові активи та зобов'язання.

Так, згідно з Директивою 2013/24/ЄС (якщо інше не передбачено національним законодавством) зареєстрований капітал має бути відображений у розділі А Пасиву, а підписний оголошений, але неоплачений капітал пропонують наводити в активах: окремо у розділі А або розділі D у складі дебіторської заборгованості, вилучений капітал – у складі короткострокових інвестицій [32]. Беручи до уваги вищевикладене та з метою дотримання однакового підходу до формування балансу вважаємо, що регулюючі статті «Неоплачений капітал» та «Вилучений капітал», не слід наводити у першому розділі пасиву балансу, адже вони зменшують суму власного капіталу і відповідно ускладнюють сприйняття інформації чинного балансу користувачами звітності.

Також за Директивою 2013/24/ЄС підприємства повинні відобразити у Балансі загальну суму прибутку (минулого і звітного року) замість нерозподіленого, як передбачено принципом нетто-оцінок. Отже, можна стверджувати, що процес удосконалення структури фінансової звітності та наповнення її показників в Україні проводиться відповідно до МСБО з врахуванням досвіду ЄС, оскільки в сучасних умовах євроінтеграційні процеси набирають дедалі більшого розвитку.

1.3. Нормативно-правове регулювання операцій з власним капіталом

Кожен економічний суб'єкт у процесі функціонування може контролювати правильність ведення своєї господарської діяльності за

допомогою даних законодавчих та нормативних положень, а саме шляхом дотримання норм та вимог, які її регулюють.

Правове регулювання операцій з власним капіталом безпосередньо впливає на достовірність інформації про стан та рух власного капіталу, забезпечує раціональну організацію контролю за правильністю та закономірністю його формування, оптимальні пропорції розподілу прибутку за відповідними напрямками; забезпечує своєчасність, повноту та правильність відображення розміру та усіх змін власного капіталу в облікових регістрах та у фінансовій звітності, що позначається на якості управління структурою капіталу підприємства в цілому.

При організації бухгалтерського обліку операцій з власним капіталом необхідно дотримуватися відповідних нормативно-правових документів, що діють в Україні. Принципи облікового відображення операцій із власним капіталом базуються як на загальних принципах бухгалтерського обліку, зокрема на принципі визнання активів і зобов'язань, доходів і витрат, так і на вимогах корпоративного права і законодавства про цінні папери.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про власний капітал та розкриття такої інформації у фінансовій звітності визначається НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», норми якого стосуються підприємств, організацій та інших юридичних осіб усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ). Даним Положенням визначаються зміст і форма Звіту про власний капітал та загальні вимоги до розкриття його статей [74].

Відправним пунктом раціональної організації і ведення бухгалтерського обліку операцій з власним капіталом в Україні є положення Господарського, Цивільного та Податкового кодексів України.

Господарським та Цивільним кодексом регламентуються господарські та майнові відносини, що виникають в ході організації та здійснення господарської діяльності економічних суб'єктів. У вказаних нормативних документах закріплено правові аспекти утворення суб'єктів господарювання,

порядок формування їх майна, відповідальність за правопорушення у сфері господарювання [27;95].

У свою чергу, Податковим кодексом України чітко визначено ставку податку на прибуток, що безпосередньо, впливає на величину статті першого розділу пасиву балансу «Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)», окреслено об'єкт і суб'єкт оподаткування, визначено склад прибутку підприємства, хто є платником податку [63].

Порядок формування та облік власного капіталу залежить від організаційно-правової форми підприємства, вимог чинного законодавства щодо мінімального розміру статутного, резервного та інших видів капіталу. В цілому нормативне регулювання операцій з власного капіталу можна представити у наступному вигляді (рис.1.5).

Перший рівень характеризує загальні принципи, засади та рекомендації, щодо облікового відображення власного капіталу у світовій практиці. Складові власного капіталу відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності розглянуті нами у підрозділі 1.2 роботи.

Другий рівень (національний) представлений законами та положеннями закріпленими державою щодо регулювання деяких питань бухгалтерського обліку. Основними законодавчими актами є: кодекси та Закони України, П(С)БО, інструкції, положення та рішення[27;36;47;55;63;66;68;69;72;74;95].

Третій (мікрорівень) - в межах окремого економічного суб'єкта (підприємства) представлений положенням облікової політики та установчими документами, де зазначено самостійно обрані підприємством альтернативи, з метою задоволення власних інтересів щодо обліку власного капіталу[73].

На основі рис.1.5 можна зазначити, що держава регулює лише окремі аспекти обліку власного капіталу, залишаючи при цьому широкий спектр варіативності, що надає можливість власникам обирати оптимальний альтернативний варіант, враховуючи специфіку діяльності суб'єкта господарювання, обумовлену, насамперед, особливістю його організаційно-правової форми господарювання.

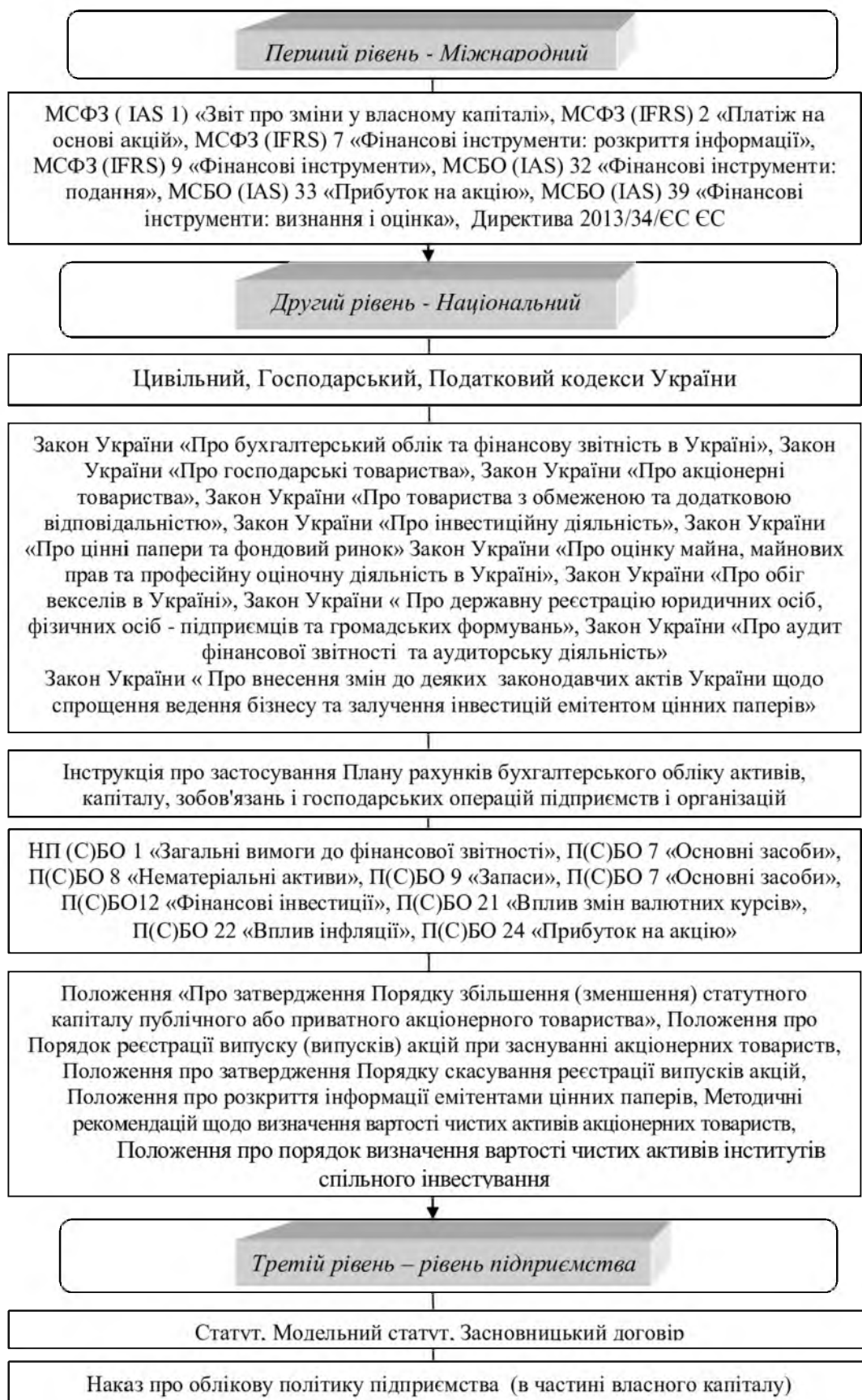

Рис1.5. Нормативне регулювання операцій з власним капіталом[27;63;95]

У процесі здійснення господарської діяльності правові основи взаємовідносин між суб'єктами господарювання визначаються Цивільним кодексом України. Відповідно до представленого нормативного документу юридичні особи в Україні поділяються на дві групи: залежно від порядку створення та за організаційно-правовими формами [95].

Слід звернути увагу, що залежно від способу створення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні згідно з Господарським кодексом діють підприємства унітарні та корпоративні [27], а за організаційно-правовою формою – товариства, установи та інші юридичні особи [95].

При цьому кожна група має свою більш розгалужену класифікацію. Так, товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі, а підприємницькі можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи [95].

Слід вказати, що унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), керує підприємством і формує його трудовий колектив. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

До корпоративних належать підприємства, які утворюються двома і більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діють на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб [27].

Специфічні особливості функціонування підприємств залежно від їх організаційно-правових форм господарювання обумовлюють склад елементів власного капіталу, вимог щодо порядку їх формування та руху на окремих підприємствах. Оскільки, об'єктом дослідження є процеси формування та використання власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод», то розглянемо більш детально особливості формування власних фінансових ресурсів саме акціонерних товариств. Необхідно зазначити, що товариство спеціалізується на виробництві класичної цільномолочної продукції (питного молока, кисломолочних продуктів (кефіру, сметани, йогуртів, кисломолочного сиру) вершкового масла різної упаковки, фасування і жирності. Середньооблікова чисельність працівників підприємства становить 1432 особи. Компанія реалізовує продукцію під торговою маркою «Молокія» через власну дистрибуційну мережу в 14 областях України та в м. Києві. Це перше підприємство в Україні, яке виготовляє молоко за німецькою технологією «FRESH MILK TECHNOLOGY» («Свіже молоко»). Підприємство забезпечує постійний розвиток, розширює асортимент продукції, впроваджує нові, сучасні види тари та упаковки для фасування молочних продуктів [42].

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» виділяють наступні типи акціонерних товариств: публічні акціонерні товариства, що можуть здійснювати публічне та приватне розміщення акцій та приватні акціонерні товариства, що можуть здійснювати тільки приватне розміщення акцій. Акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства [66].

Отже, ЗУ «Про акціонерні товариства» чітко окреслені відмінності у функціонуванні публічних і приватних підприємств. Слід вказати, що після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» Закон про АТ зазнав численних змін, а саме: збільшена оборотоздатність та інвестиційна привабливість ПрАТ, змінена фіксація типу

АТ в його найменуванні, зменшено вимоги щодо обсягів і способів розкриття інформації на фондовому ринку й обсягів річної регулярної інформації [69].

Невід'ємною умовою функціонування акціонерних товариств, є статутний капітал, який виступає економічною основою їх господарської діяльності. Мінімальна величина статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів [66].

Капітал у дооцінках включає вкладення до власного капіталу, які не є реєстрованими, отриманими в результаті діяльності підприємства, а з'являються внаслідок дооцінки основних засобів, нематеріальних активів і фінансових інструментів.

Додатковий капітал (від продажу акцій власної емісії) виникає тільки у корпоративних підприємств і визначається як різниця між продажною вартістю акцій власної емісії та її номінальною вартістю, проте конкретне зазначення порядку формування даного капіталу законодавчо не передбачено. Як і не передбачено формування додаткового капіталу (у вигляді додаткових внесків засновників), який виникає на всіх підприємствах за рахунок внесення засновниками додаткових внесків на добровільних засадах з метою забезпечення розвитку підприємства. Рішення стосовно додаткових внесків приймається загальними зборами колективу. Додаткові внески не збільшують суму статутного капіталу, не порушують співвідношення часток у статутному капіталі і не реєструються в державних органах.

Невід'ємною статтею власного капіталу в акціонерних товариствах згідно з чинним законодавством є наявність резервного капіталу. Резервний капітал формується у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру

резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік [66].

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) є чистим фінансовим результатом діяльності товариства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу, порядок формування та використання якого регламентується для господарських (акціонерних) товариств.

Вилучений капітал притаманний корпоративним підприємствам. Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції. Акції викупуються з метою їх наступного анулювання або перепродажу, чи поширення серед інших осіб.

Неоплачений капітал є у тих підприємств, які мають у наявності статутний, пайовий або складений капітал. Він виникає завдяки тому, що згідно з законодавством підприємство може розпочати свою діяльність маючи в наявності не повністю сформовані вказані види капіталу. Цей вид капіталу є сумою боргових вимог до засновників стосовно внесків до статутного (пайового) капіталу.

Дослідження структурних елементів власного капіталу в акціонерних товариствах дозволило не тільки виділити особливості його формування, але й виокремити наступні переваги такої форми господарювання: 1) можливість виникнення емісійного доходу внаслідок операцій з викупу та розміщення акцій власної емісії і його використання; 2) наділення акціонерів майновими та немайновими корпоративними правами; 3) нарахування дивідендів за привілейованими акціями в обов'язковому порядку; 4) наявність значних обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що створює сприятливі умови для формування різних фондів (соціального розвитку тощо).

Необхідно зазначити, що для усіх господарських товариств, крім акціонерних, законодавством не встановлено мінімальний розмір статутного капіталу та обов'язковий внесок для реєстрації. В акціонерних товариствах для їх створення необхідним є затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників

товариства (оплата засновниками повної вартості акцій), а також затвердження статуту товариства, та прийняття інших рішень, передбачених законом.

Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. У разі не оплати (неповної оплати) вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим. До оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням [66]. Слід вказати, що чинне законодавство встановлює обмеження щодо переліку майна фізичних і юридичних осіб, які можуть бути внесками до статутного капіталу акціонерного товариства (таблиця 1.7).

Таблиця 1.7

Майно юридичних та фізичних осіб як внески до статутного капіталу акціонерного товариства[56]

№ з/п	Внески до статутного капіталу	Цивільний та Господарський кодекси України	Закон України «Про акціонерні товариства»	Закон України «Про обіг векселів в Україні»
1	Майно, що може бути внеском до статутного капіталу			
1.1	Грошові кошти, в т.ч. в іноземній валюті	+	+	-
1.2	Будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності	+	+	-
1.3	Права користування землею, водою, та іншими природними ресурсами	+	+	-
1.4	Інші майнові та немайнові права	+	+	-
1.5	Цінні папери	+	+	-
2	Обмеження щодо внесків до статутного капіталу			
2.1	Засоби, отримані під заставу майно державних (комунальних) підприємств	+	-	-
2.2	Бюджетні кошти	+	-	-
2.3	Кошти, отримані в кредит та під заставу майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетної установи	+	-	-
2.4	Боргові цінні папери	-	+	-
2.5	Векселі	-	+	+
2.6	Виконані роботи і послуги	-	+	-

Примітка:

(+) – регламентовано нормативним документом

(-) – не регламентовано нормативним документом

З наведених у таблиці 1.7 даних, видно, що боргові цінні папери не можуть бути внеском до статутного капіталу, адже діяльність підприємства не

може починатися із наявності зобов'язань перед третіми особами. Внески до статутного капіталу можуть здійснюватися не лише грошовими коштами в національній (іноземній) валюті, але й основними засобами, нематеріальними активами, виробничими запасами, що передбачає їх грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

В Законі України «Про акціонерні товариства» зазначено, що ціна майна, яке вноситься засновниками акціонерного товариства в рахунок оплати акцій товариства, повинна відповідати ринковій вартості цього майна[66,ст8]. Ринкова вартість майна у разі його оцінки відповідно до цього Закону, інших актів законодавства або статуту акціонерного товариства визначається на засадах незалежної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність [77].

Ринкова вартість емісійних цінних паперів акціонерного товариства визначається[77]:

1) для емісійних цінних паперів, які не перебувають в обігу на фондових біржах, - як вартість цінних паперів, визначена відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність;

2) для емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах, - як середній біржовий курс таких цінних паперів на відповідній фондовій біржі, розрахований такою фондовою біржею за останні три місяці їх обігу, що передують дню, станом на який визначається ринкова вартість таких цінних паперів;

3) для емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах, у разі якщо неможливо визначити ринкову вартість цінних паперів за останні три місяці їх обігу, що передують дню, станом на який визначається ринкова вартість таких цінних паперів, або у разі якщо законом передбачена можливість незастосування попереднього (другого) пункту - як вартість цінних паперів станом на таку дату, визначена відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність.

Важливість визначених законодавством вимог щодо оцінки майна, яке є внесками до статутного капіталу, обумовлюється його роллю в діяльності держави, підприємства та учасників. Державні органи не несуть відповідальності за недостовірну оцінку внесків до статутного капіталу, тим самим не гарантують безперервність діяльності підприємства. Адже фактичний розмір статутного капіталу може суттєво відрізнятись від оголошеного, що і може призвести до негативних наслідків його діяльності (ліквідації суб'єкта господарювання). Тому належне законодавче вирішення цього питання є вкрай важливим та необхідним..

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

2.1. Організація аудиту власного капіталу підприємства

Організація аудиту відображає наперед визначений аудиторською фірмою порядок і методику виконання перевірки з метою зниження трудомісткості та підвищення ефективності і достовірності аудиторської роботи. Власний капітал суб'єкта господарювання можна розглядати як окремий об'єкт аудиту і відповідно, як об'єкт аудиту його фінансової звітності. При цьому витрати (матеріальні і трудові) теж мають значення. Якщо аудит власного капіталу розглядати як окремий об'єкт аудиту, то можна сказати, що у аудитора є більше часу на якісне виконання аудиторських процедур і він отримує достатній рівень впевненості у достовірності даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності. В іншому випадку аудитор має менше часу на перевірку, коло аудиторських процедур обмежене, однак, такі процедури мають бути обґрунтованими. Таким чином, методика аудиту власного капіталу залежить від мети та завдань аудиторської перевірки, які чітко вказуються у договорі на проведення аудиту.

Ефективна організація аудиту будь-яких об'єктів, у тому числі і власного капіталу, передбачає науково-обґрунтовану послідовність застосування аудиторських процедур. У процесі аудиторської перевірки доцільно виділити такі етапи як підготовчий, основний та підсумковий [20].

У ході підготовчого етапу аудитор планує свою роботу, вибирає процедури і методи збору аудиторських доказів відповідно до мети, які ставить перед ним клієнт.

Під час планування здійснюється формування стратегії та тактики аудиту, що дозволяє виокремити особливо важливі його завдання, зменшити трудомісткість не тільки шляхом раціонального розподілу обов'язків між членами аудиторської групи, але і шляхом координації їх роботи, деталізувати бюджет часу за окремими напрямками. У МСА 300 «Планування аудиту

фінансової звітності» подано рекомендації з планування аудиторської перевірки фінансової звітності [48].

Під час підготовчого етапу аудитор намагається отримати достатньо інформації про стан бізнесу клієнта. Це дозволяє з'ясувати які події можуть здійснювати суттєвий вплив на стан його фінансового обліку. У своїй роботі аудитор повинен керуватися рекомендаціями міжнародного стандарту аудиту 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» [48].

Здійснюючи попереднє обстеження, аудитор враховує вплив макроекономічної ситуації в державі, в регіоні на стан фінансово-господарської діяльності підприємства- клієнта.

З метою одержання таких даних аудитор має отримати доступ до різних інформаційних джерел, а саме до статутних документів; протоколів засідань вищого керівництва (ради директорів, зборів акціонерів і т.п.); юридичних документів (контрактів, договорів, угод, судових позовів, рішень, наказів, розпоряджень керівництва клієнта); матеріалів перевірок внутрішніх та зовнішніх контролюючих органів і т.д.

У ході попереднього обстеження клієнта аудитором повинно бути прийняте рішення про можливість укладання договору з клієнтом. Після підписання договору про проведення аудитором розробляється стратегія і тактика перевірки, які ґрунтуються на інформації отриманій під час попереднього обстеження клієнта. Документально стратегія відображається у складеному плані, на зміст якого впливає складність поставленого клієнтом завдання, розміри його фінансово-господарської діяльності, наявність пов'язаних сторін, використання ним комп'ютерних інформаційних технологій, необхідність залучення сторонніх фахівців.

Важливим у стратегічному плануванні аудиту є визначення аудиторського ризику та його складових, оцінювання рівня суттєвості помилок знайдених в обліку і звітності клієнта. Згідно стандарту МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта

господарювання і його середовища» аудиторський ризик визначається трьома чинниками: правильністю ведення фінансового обліку, надійністю системи внутрішнього контролю та ефективністю виконаних аудиторських процедур.

Формуючи стратегію перевірки, аудитору необхідно встановити певний рівень суттєвості помилок за окремими рахунком, статтею фінансової звітності, який вказує на її максимально допустимий розмір. За таких помилок фінансова звітність вважатиметься достовірною, адже не впливатиме на рішення її користувачів.

Аудитор оцінює межі суттєвості і базові показники для її визначення на основі свого професійного досвіду. При цьому він керується МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» [48].

З метою оцінювання рівня суттєвості використовують індуктивний та дедуктивний підходи. При індуктивному підході спочатку встановлюється суттєвість за кожним рахунком, статтею, а потім визначається загальний рівень суттєвості. Використання дедуктивного підходу передбачає встановлення рівня суттєвості в цілому для фінансової звітності, а потім її розподіл між рахунками та статтями. Як правило, середній рівень суттєвості за звітністю не повинен перевищувати п'яти відсотків, а от за статтями може варіювати від одного до десяти відсотків [23;26;41].

Рівень суттєвості помилок впливає на формування аудиторської думки та модифікацію аудиторського висновку. Формуючи свої думки, аудитори беруть до уваги значимість статті для користувачів фінансової звітності. Рівень значимості статті визначається рівнем уваги до неї користувача при прийнятті управлінського рішення.

При проведенні обов'язкового аудиту акціонерних товариств найбільш значимими є статутний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток); при проведенні внутрішнього аудиту – всі складові власного капіталу.

Аудитор може змінювати розроблений план під час перевірки у разі одержання несподіваних фактів. Інколи це зумовлює потребу у збільшенні кількості аудиторських доказів, застосованих аудиторських процедур, тривалості

перевірки і, відповідно, вимагає додаткової оплати. Такі ситуації повинні обговорюватися з керівництвом клієнта. Факт відмови керівництва відображають в аудиторському звіті.

Документальним відображенням тактики аудиту є формування програми. У ній вказують види та обсяги аудиторських процедур та строки їх проведення, які потрібні для виконання плану. Програму можна розглядати як інструкцію для аудиторів-членів групи, як засіб розподілу обов'язків відповідно до складеного плану, що дозволяє координувати роботу усіх учасників аудиторської перевірки, здійснювати перевірку виконаної роботи.

Програма як і план може змінюватися під час проведення перевірки, бо існує ймовірність зміни її напрямів після виконання запланованих процедур аудиту. Однак аудитор повинен задокументувати підстави, що змусили його змінити програму. Орієнтовна програма аудиту власного капіталу представлена у додатку Б.

Виконані, відповідно до програми, аудиторські процедури підлягають документуванню. Обсяги, види, склад та зміст робочих документів залежить від професійного судження аудитора. Однак МСА 230 «Документація» вказує на ряд вимог та дає рекомендації щодо оформлення робочих документів. Робочі документи повинні [90]:

- складатися в ході перевірки, складання їх після завершення перевірки не допускається;
- бути достатньо повними і детальними, професійно і грамотно оформленими для забезпечення загального розуміння аудиторської перевірки;
- містити дані про джерело інформації (те, де аудитор отримав зафіксовані у ньому дані);
- містити пояснення аудитора щодо всіх важливих питань, які потребують висловлення думки, а також висновків про них аудитора.

Під час основного етапу аудитор виконує план, здійснює процедури, які вказані у програмі. Аудитором застосовуються опитування, порівняння, фізична та документальна перевірка та інші аналітичні процедури. При цьому

йому необхідно отримати достатній обсяг аудиторських доказів, щоб з відповідним рівнем впевненості зробити висновок про законність, доцільність, достовірність, своєчасність та повноту відображення у фінансовому обліку та звітності операцій з власникам капіталом.

У процесі аудиту власного капіталу необхідно виконати наступні основні завдання [18; 21;41]:

- ознайомитися із статутними документами, особливостями функціонування та видами діяльності підприємства;
- провести експертизу дотримання чинних нормативно-правих активів щодо операцій з власним капіталом підприємства;
- перевірити порядок відображення в обліку операцій з власним капіталом відповідно до статутних документів та облікової політики;
- вивчити порядок формування статутного капіталу та стан розрахунків із засновниками за внесками до нього;
- перевірити правильність і обґрунтованість в аналітичному обліку залишків за кожним власником, учасником, акціонером;
- оцінити стан і зміни розмірів резервів економічного суб'єкта;
- встановити правильність формування та розподілу прибутку;
- оцінити ефективності роботи керівного персоналу з управління капіталом власника.

Склад основних видів робіт та аудиторських процедур з оцінювання власного капіталу та його складових відображено на рис. 2.1.

Оскільки додатковий капітал, в основному, складається із сум приросту вартості (переоцінки) основних засобів та інших активів, слід перевірити правильність і законність відображення такої переоцінки в бухгалтерському обліку. При проведенні аудиту резервного капіталу, який служить джерелом для покриття непередбачених втрат і т. п., необхідно перевірити відповідність його мінімального розміру чинному законодавству і максимального – статутним документам, тобто слід ознайомитися з статутом підприємства.

Складові капіталу	Види робіт, які планують проводити	Заплановані аудиторські процедури
Статутний капітал	Аудит складу і структури статутного капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка державної реєстрації випуску акцій • Перевірка відповідності видів і кількості розміщених акцій, заявлених у статуті • Перевірка дотримання максимально можливої величини номінальної вартості привілейованих акцій у статутному капіталі
	Аудит розміру статутного капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка дотримання встановленого законом мінімального розміру статутного капіталу • Перевірка обґрунтованості змін розміру статутного капіталу і відображення цих змін в обліку
	Аудит сплати внесків до статутного капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка обґрунтованості прийнятих форм сплати внесків і відображення операцій в обліку • Перевірка дотримання строків оплати, передбачених статутом
Капітал в дооцінках	Аудит переоцінки майна	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка правильності розрахунку суми дооцінки (уцінки) майна і відображення її в обліку • Перевірка правильності визначення величини збільшення (зменшення) зносу по переоцінених основних засобах і її відображення в облікових регістрах
Додатковий капітал	Аудит додаткового капіталу в частині коштів, накопичених у результаті розрахунків із засновниками	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка правильності розрахунку емісійного доходу і його відображення в обліку • Перевірка правильності визначення курсових різниць і їх відображення в обліку
	Аудит додаткового капіталу в частині безоплатно одержаних необоротних активів	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка повноти оприбуткування безоплатно одержаних необоротних активів
Резервний капітал	Аудит правильності створення і правомірності використання резервного капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка дотримання передбаченого статутом розміру правомірності використання коштів резервного капіталу • Перевірка дотримання передбаченого законодавством розміру щорічних відрахувань до резервного капіталу, порядку відображення операцій в обліку
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Аудит обґрунтованості показника нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка достовірності розрахунку і відображення в обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) звітного року (за результатами аудиту в цілому на підприємстві) • Перевірка правильності відображення в обліку і звітності помилок, допущених у минулих роках
Вилучений капітал	Аудит правомірності вилучення, перепродажу й анулювання власних акцій	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка правомірності викупу акцій, правильності їх оцінки та відображення в обліку і реєстрі акціонерів • Перевірка правомірності та правильності оцінки проданих акцій, їх відображення в обліку і в реєстрі акціонерів • Перевірка правомірності анулювання акцій, їх відображення в бухгалтерському обліку, реєстрі акціонерів та звітності
Неоплачений капітал	Аудит інформації про зміни у складі неоплаченого капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка правомірності й правильності відображення в обліку неоплаченого капіталу • Перевірка своєчасності й правильності відображення в обліку погашення неоплаченого капіталу

Рис. 2.1. Аудиторські процедури перевірки елементів власного капіталу [53]

Останній об'єкт аудиту – нерозподілений прибуток. Для перевірки

достовірності цього об'єкту аудиту, потрібно перевірити правильність відображення показників у статтях Звіту про фінансові результати. А саме треба провести перевірку доходів і витрат, що беруть участь у визначенні всіх видів прибутку.

У процесі перевірки використовуються різноаспектні джерела [18]:

- юридичні документи – статутні документи, наказ про облікову політику, копії листування з іншими аудиторськими фірмами чи експертами, свідоцтво про державну реєстрацію, про прийняття на облік у контролюючих органах, протоколи зборів засновників, акціонерів, ліцензії за видами діяльності, що ліцензуються, тощо;
- підтверджуючі документи, які містять підтверджену інформацію від третіх осіб;
- первинні документи, облікові реєстри, фінансова звітність підприємства.

Отримані в результаті перевірки висновки оформляються у письмовому вигляді у робочих документах і є основою для формування аудиторської думки і підготовки аудиторського звіту.

2.2. Аудит операцій з статутним, пайовим, вилученим та неоплаченим капіталом

Метою аудиту операцій з власним капіталом є підтвердження законних підстав формування, зміни власного капіталу суб'єкта господарювання та висловлення аудитором незалежної думки про достовірність показників фінансовій звітності, які відображають стан власного капіталу і відповідність методології його обліку чинному законодавству України.

Аудитор розпочинає роботу із встановлення юридичного статусу та права проведення статутних видів діяльності, складу засновників (учасників) підприємства, його організаційно-управлінської структури. При ознайомленні зі статутними документами аудитор з'ясовує види діяльності ними передбачені; відповідність здійснюваних видів діяльності статутним документам; види

діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до чинного законодавства. У випадку ліцензування певного виду діяльності потрібно перевірити наявність у юридичної особи ліцензії та терміну її дії.

Знайомство зі статутними документами допомагає аудиторів визначити власників, і встановити інтереси користувачів аудиту.

У процесі перевірки аудитор встановлює дотримання процедури державної реєстрації господарюючого суб'єкта та наявність відповідних дозвільних документів (свідоцтва про державну реєстрацію та перереєстрацію, у випадку внесення змін до засновницьких документів). Тут необхідно взяти до уваги, що підприємство вважається створеним не з часу прийняття рішення засновниками, а з часу його державної реєстрації.

Опрацювання статутних документів допомагає аудитору визначити: чи діє підприємство відповідно до статуту, що затверджений одним власником (якщо засновник один) або всіма засновниками? За наявності кількох засновників, ними повинен бути укладений статутний договір, яким встановлюються умови щодо передачі майна (розмір та порядок внесення, строки, відповідальність за порушення обов'язків), а також умови розподілу отриманих прибутків і збитків; участі в діяльності та управлінні; виходу із складу засновників (учасників) підприємства.

При перевірці умов зазначених у статутному договорі та у статуті аудитором встановлюються [90]:

- наявні порушення пов'язані з складанням та реєстрацією засновницьких документів;
- факти порушень прав та недотримання обов'язків засновників;
- порядок створення та функціонування облікових та внутрішніх органів контролю підприємства;
- своєчасність проведення та правомірність дій керівних органів управління;
- факти порушень підприємством прийнятих положень щодо організації праці та її оплати, соціального забезпечення працівників.

Порядок створення і зміни у статутному капіталі визначаються організаційно-правовою формою господарювання та формою власності. Незважаючи на це, аудитору слід розглянути всі задокументовані події, які впливають на формування статутного капіталу, а також зумовлюють його зміну, перевірити обґрунтованість і своєчасність їх реєстрації на облікових рахунках.

Для акціонерних товариств статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості. Емісія акцій підлягає реєстрації в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Акції публічного акціонерного товариства, розповсюджуються шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; приватного – розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі [34].

У додатку (В) показано форму робочого документу, яка може бути використана аудитором щодо перевірки правильності відображення в обліку порядку випуску акцій та витрат, пов'язаних з їх випуском.

Порядок зміни розміру статутного капіталу акціонерного товариства регламентується статтями 14,15 Закону України «Про акціонерні товариства» [66]. Акціонерне товариство може збільшувати свій статутний капітал шляхом додаткової емісії акцій, підвищення їх номінальної вартості. Для збільшення статутного капіталу повинні бути виконані певні умови, а саме: викуплені всі акції власної емісії за ціною, яка є не нижчою від номінальної і таке рішення прийнято загальними зборами акціонерів. За рахунок додаткової емісії акцій акціонерне товариство не може покривати свої збитки.

Зменшити статутний капітал акціонерне товариство може у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку лише за рішенням загальних зборів акціонерів. Зменшення статутного капіталу здійснюється шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Акціонерне товариство

при зменшенні статутного капіталу не має права поєднувати вказані шляхи зменшення статутного капіталу [66].

Крім того, аудитору треба взяти до уваги одну обставину, яка зобов'язує акціонерне товариство зменшити розмір статутного капіталу та зареєструвати це у встановлену порядку, а саме наявність від'ємної різниці між розміром його статутного капіталу та вартістю чистих активів. Якщо вартість чистих активів акціонерного товариства менша від мінімально необхідної величини, встановленої законом, то воно підлягає ліквідації [66].

Підставою для внесення змін у статутні документи у зв'язку з виходом із складу співвласників (учасників) інших господарюючих суб'єктів є їх нотаріально завірена письмова згода та рішення загальних зборів засновників[98].

У процесі перевірки аудитору слід детально перевірити правомірність змін статутного капіталу шляхом вивчення документальних записів, а також правильність і своєчасність їх відображення у фінансовому обліку. Як уже зазначалося, вони можуть мати добровільний або примусовий характер.

Сукупність документів, які підтверджують операції з руху статутного капіталу відображено на рис. 2.2.

Важливим напрямом перевірки статутного капіталу є встановлення своєчасності його формування на підставі оцінювання повноти та дотримання термінів внесення відповідно до статутних документів і законодавчих норм. При цьому вивчається первинні грошові та товарні документи, а саме касові та банківські документи, прибуткові накладні, акти приймання передачі основних засобів і т.д., облікові реєстри за рахунком 40 «Зареєстрований капітал» та рахунками, які регулюють його величину (46 «Неоплачений капітал» і 45 «Вилучений капітал»). Характеристика рахунків бухгалтерського обліку власного капіталу підприємств та документальні підстави для запису за ними відображено у додатку (Г).

Рис 2.2. Документальне підтвердження руху статутного капіталу[94]

У процесі перевірки здійснюють інвентаризацію активів, які були внесені засновниками при створенні підприємства. А ще у ході інвентаризації перевіряють наявність зобов'язань перед власниками, сформовані забезпечення, а також отримані цільові фінансування та надходження.

З метою перевірки реальності зроблених засновниками внесків до зареєстрованого капіталу аудиторі необхідно перевірити наявність і правильність складання первинних документів, які відображають факт розрахунків із засновниками, а ще обґрунтовують фактичне надходження активів і право власності на них. Для цього перевіряють наявність прибуткових накладних, касових чеків, які обґрунтовують оприбуткування активів.

Якщо статутний капітал формується шляхом внесення майна його засновниками, то воно відображається у фінансовому обліку за первісною вартістю, якою є його справедлива вартість, яка погоджена між ними. Коли формування статутного капіталу відбулося давно і при цьому вартість внесених активів змінилася через інфляційні впливи, то для підтвердження її реальної

вартості треба використати дані контрагентів про вартість подібного майна. Якщо така інформація відсутня, то аудитор може звернутися до експертів.

Порядок формування статутного капіталу обліковими записами відображено на рис.2.3.

Зміст факту діяльності	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Зареєстровано капітал згідно зі статутними документами	46 «Неоплачений капітал»	40 «Зареєстрований капітал»
Відображено внески до зареєстрованого капіталу		
- грошовими коштами	30 «Готівка», 31 «Рахунки банках»	46 «Неоплачений капітал»
- основними засобами	10 «Основні засоби»	46 «Неоплачений капітал»
- іншими необоротними активами	11 «Інші необоротні матеріальні активи»	46 «Неоплачений капітал»
- нематеріальними активами	12 «Нематеріальні активи»	46 «Неоплачений капітал»
- запасами	20 «Виробничі запаси» 22 «Малоцінні та швидко зношені предмети» 28 «Товари»	46 «Неоплачений капітал»
цінними паперами	14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	46 «Неоплачений капітал»
Віднесено різницю між емісійною і номінальною вартістю оплачених акцій на додатковий капітал	30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»	421 «Емісійний дохід»

Рис. 2.3. Порядок відображення в обліку формування статутного капіталу [10]

Типова кореспонденція операцій за рахунком 46 «Неоплачений капітал» відображена у додатку (Д).

Вже було вказано на те, що за певних умов (викуп акцій для перепродажу чи анулювання, повернення паїв, часток і т.п.) підприємство може зменшувати розмір свого статутного капіталу. Для цього у фінансовому обліку застосовують рахунок 45 «Вилучений капітал», який є регулюючим до рахунку 40 «Зареєстрований капітал».

Після державної реєстрації господарюючого суб'єкта, його статутний капітал показують за кредитом рахунку 40 і дебетом 46. В аналітичному обліку відображаються дані про формування статутного капіталу за кожним співвласником (засновником, учасником, акціонером) товариства. Дебетове сальдо за рахунком 46 вказує на заборгованість засновників за внесками до статутного капіталу. Аналітичний облік неоплаченого капіталу також ведеться по кожному засновнику (учаснику) і за видами емітованих акцій (для акціонерних підприємств).

На рис. 2.4 відображено загальну схему обліку вилученого капіталу підприємства.

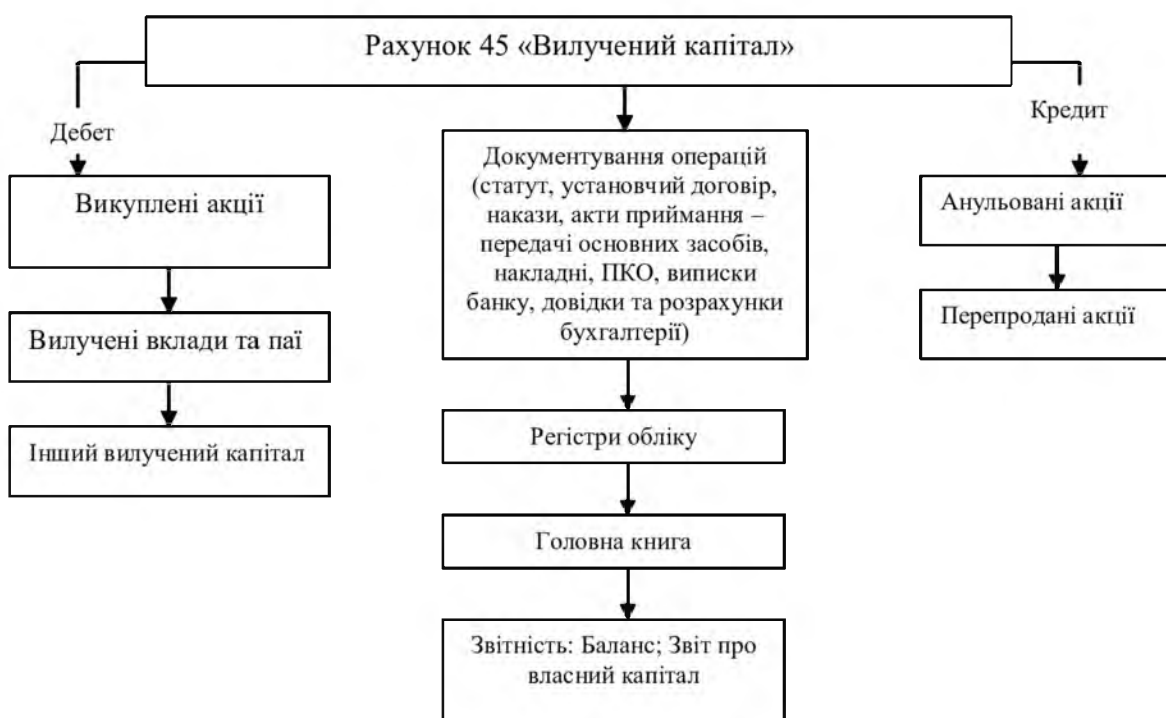

Рис. 2.4.Схема обліку вилученого капіталу[60]

У процесі перевірки аудитор повинен звернути увагу на необхідну узгодженість розміру зареєстрованого капіталу відображеного в облікових регістрах, фінансовій звітності, статутних документах підприємства.

Аудиторська практика свідчить, що найбільш типовими порушення, які виявляють в обліку зареєстрованого капіталу є [18;61]:

- відсутність ліцензій або прострочення їх термінів на проведення

видів діяльності, зазначених у статуті;

- порушення чинних нормативно-правових актів щодо створення зареєстрованого капіталу;
- неповне та несвоєчасне внесення співзасновниками своїх часток у зареєстрований капітал;
- порушення чинних нормативно-правових актів щодо вибуття і приймання нових акціонерів, пайовиків, засновників;
- неправильне визначення розміру вкладів (паїв), що повертаються при виході зі складу співзасновників;
- спотворення вартості зареєстрованого капіталу у зв'язку з неправильним визначенням вартості внесених активів;
- помилки у відображенні в обліку операцій пов'язаних із статутним, вилученим і неоплаченим капіталом, відсутність узгодженості даних по рахунках 40, 45, 46 в облікових регістрах, фінансовій звітності та статутних документах.

2.3. Аудит інших елементів власного капіталу

Метою аудиту капіталу в дооцінках є отримання достатньої впевненості у достовірності, повноті та правильності відображення інформації стосовно переоцінки (дооцінки, уцінки) необоротних активів (відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» та П(С)БО 8 «Нематеріальні активи») та фінансових інструментів (відповідно до П(С)БО 13 «Фінансові інструменти») у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності суб'єкта господарювання[55].

Встановлення справедливої вартості активів підприємства є важливим фактором обліку. Під справедливою вартістю розуміють суму, за якою актив можна продати при звичайних умовах на певну дату [75]. Відповідно, вартість необоротних активів, що відображається в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, повинна відповідати їх реальній вартості. Але у ході господарської діяльності трапляються випадки, коли вартість раніше придбаних основних засобів не відповідає сучасному рівню ринкових цін. І тоді, щоб

привести залишкову вартість об'єктів у відповідність з ринковою (справедливою) вартістю, проводять їх переоцінку – дооцінку або уцінку. Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів перевищує його справедливую вартість, то здійснюється уцінка (залишкова вартість зменшується до рівня справедливої), а якщо менша від його справедливої вартості, то здійснюється дооцінка (залишкова вартість збільшується до рівня справедливої).

Згідно із п.16 П(С)БО 7 та п.34 Методрекомендацій № 561 підприємство може переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість такого об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу[55;71]. Поріг суттєвості для проведення переоцінки або відображення зменшення корисності об'єктів основних засобів визначається у розмірі 1% чистого прибутку (збитку) підприємства або 10 % відхилення залишкової вартості таких об'єктів від їх справедливої вартості [71]. Критерій суттєвості може бути встановлений як окремо за кожною групою основних засобів, так і один для всіх основних засобів, що є на підприємстві. Проте, чи дотримуватися цих рекомендацій, а відтак проводити чи не проводити переоцінку, підприємство вирішує самостійно. Тому, навіть якщо «відмінність» переступила поріг суттєвості, підприємство, не знайшовши в її проведенні вигід, може відмовитися від переоцінки.

Варто зазначити, що відповідно до [77] переоцінка основних засобів є одним з випадків обов'язкового проведення експертної оцінки. Тому при визначенні справедливої вартості основних засобів для цілей їх переоцінки не обійтися без залучення експертів-оцінювачів.

Здійснюючи перевірку аудитором необхідно врахувати наступні моменти: у разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту ж саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів відповідної групи основних засобів; переоцінка основних засобів тієї групи, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості; не підлягають переоцінці малоцінні необоротні матеріальні активи та бібліотечні фонди, якщо у першому

місяці використання такого об'єкта амортизується 50 % його вартості, а решта 50 % – у місяці їх вибуття (списання з балансу), або якщо у першому місяці використання об'єкта амортизується 100% його вартості [55;71].

У процесі аудиту переоцінки об'єктів необхідно перевірити її обґрунтованість, правильність визначення сум дооцінок та уцінок та відображення переоцінок мовою облікових записів. Так, сума переоцінки визначається в певній послідовності та залежить від її черговості: здійснена вона вперше чи повторно (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розрахунок суми переоцінки основних засобів[71]

Етап	Зміст
I	Визначення індексу переоцінки за кожним об'єктом основних засобів із переоцінюваної групи за формулою: $\text{Індекс переоцінки} = \frac{\text{Справедлива вартість об'єкта основних засобів}}{\text{Залишкова вартість об'єкта основних засобів}}$ Отриманий індекс переоцінки може бути: > 1 – справедлива вартість більша від залишкової, проводиться дооцінка; < 1 – залишкова вартість більша від справедливої, проводиться уцінка
II	Обчислення переоціненої первісної вартості об'єкта основних засобів за формулою: $\text{Переоцінена первісна вартість} = \text{Первісна вартість} \times \text{Індекс переоцінки}$
III	Визначення переоціненої суми зносу об'єкта основних засобів за формулою: $\text{Переоцінена сума зносу} = \text{Сума зносу до переоцінки} \times \text{Індекс переоцінки}$
IV	Обчислення суми переоцінки первісної вартості об'єкта основних засобів за формулою: $\text{Сума переоцінки первісної вартості} = \text{Переоцінена первісна вартість} - \text{Первісна вартість}$
V	Визначення суми переоцінки зносу за формулою: $\text{Сума переоцінки зносу} = \text{Переоцінена сума зносу} - \text{Сума зносу до переоцінки}$
VI	Обчислення суми переоцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів за формулою: $\text{Сума переоцінки залишкової вартості} = \text{Сума переоцінки первісної вартості} - \text{Сума переоцінки зносу}$

Оскільки, переоцінка об'єктів здійснюється у певному порядку, то аудитор під час дослідження звертає увагу в першу чергу на:

- ✓ наявність дозвільних документів (наказу керівництва, іншого розпорядчого документу) на проведення переоцінки;
- ✓ наявність звіту про оцінку майна (акт оцінки майна), складеного незалежним оцінювачем, який є підставою для визначення справедливої вартості об'єкта основних засобів;
- ✓ правильність розрахунку суми переоцінки (дооцінки або уцінки) первісної вартості об'єкта основних засобів і зносу та оформлення

бухгалтерською довідкою;

✓ відображення відомостей про переоцінку об'єктів в інвентарних картках об'єктів переоцінки та інших регістрах обліку.

Проілюструємо порядок переоцінки необоротних активів, а саме основних засобів з використанням даних ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Наприклад, товариство вперше переоцінює вартість обладнання для приймання і зберігання молока. Початкові дані для розрахунку суми переоцінки, а також результати її проведення наведемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Дані про переоцінку обладнання

№ з/п	Показник	Резервуар для зберігання молока РВМ-2.5	Установка прийому й обліку молока ММ-5
1	Первісна вартість, грн.	133650	214500
2	Сума зносу, грн.	23388	32325
3	Залишкова вартість, грн. (ряд. 1 - ряд. 2)	110262	182175
4	Справедлива вартість за даними проведеної оцінки, грн.	143341	145740
5	Індекс переоцінки (ряд. 4: ряд. 3)	1,3	0,8
6	Переоцінена первісна вартість, грн. (ряд. 1 x ряд. 5)	173745	171600
7	Переоцінена сума зносу, грн.(ряд. 2 x ряд. 5)	30404	25860
8	Сума переоцінки (дооцінка «+», уцінка «-») первісної (переоціненої) вартості, грн. (ряд. 6 - ряд. 1)	+40095	-42900
9	Сума переоцінки (дооцінка «+», уцінка «-») нарахованого зносу, грн. (ряд. 7 - ряд. 2)	+7016	-6465
10	Сума переоцінки (дооцінка «+», уцінка «-») залишкової вартості, грн. (ряд. 4 - ряд. 3)	+33079	-36435

Відповідно у бухгалтерському обліку повинно бути зроблено такі облікові проведення (таблиці 2.3).

Таблиця 2.3

Відображення в обліку першої переоцінки вартості обладнання

Зміст факту господарської діяльності	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Д-т	К-т	
<i>Дооцінка залишкової вартості резервуара для зберігання молока РВМ-2.5</i>			
Відображено дооцінку суми нарахованого зносу	104	131	7016
Відображено дооцінку залишкової вартості:	104	411	33079
<i>Уцінка залишкової вартості «установки прийому й обліку молока ММ-5»</i>			
Відображено уцінку суми нарахованого зносу	131	104	6465
Відображено уцінку залишкової вартості	975	104	6435
Списано на фінансовий результат витрати, пов'язані з уцінкою	793	975	36435

Розглянемо подальші можливі варіанти переоцінки обладнання. Якщо після першої переоцінки об'єкта основних засобів проводяться подальші переоцінки, які мають той же результат, що і перша (тобто дооцінений об'єкт згодом дооцінюється, а уцінений - уцінюється), то в бухгалтерському обліку їх відображають аналогічно першій переоцінці.

Однак, мають місце подальші уцінки раніше дооцінених об'єктів основних засобів, при умові, що сума подальшої уцінки залишкової вартості є більшою (та меншою) за суми попередніх дооцінок. Початкові дані для виконання процедур переоцінки відобразимо у таблиці 2.4, скориставшись при цьому даними попереднього прикладу

Таблиця 2.4

Вихідні дані для проведення уцінки раніше дооціненої вартості обладнання
(грн.)

№	Показник	Можливі варіанти уцінки	
		сума подальшої уцінки залишкової вартості більша від суми попередньої дооцінки	сума подальшої уцінки залишкової вартості менша від суми попередньої дооцінки
1.	Первісна переоцінена вартість обладнання	173745	
2.	Сума накопиченої амортизації з урахуванням попередньої дооцінки	30404	
3.	Залишкова вартість (р. 1 - р. 2)	143341	
4.	Справедлива вартість будівлі	100339	114673
5.	Індекс переоцінки (р. 4 : р. 3)	0,7	0,8
6.	Уцінена первісна вартість виробничої будівлі з урахуванням попередньої дооцінки (р. 5 x р. 1)	121622	138996
7.	Переоцінена сума накопиченої амортизації (р. 5 x р. 2)	21283	24323
8.	Переоцінена залишкова вартість виробничої будівлі (р. 6 - р. 7)	100339	114673
9.	Сума уцінки первісної вартості виробничої будівлі (р. 6 - р. 1)	-52123	-34749
10.	Сума уцінки накопиченої амортизації (р. 7 - р. 2)	-9121	-6081
11.	Сума уцінки залишкової вартості виробничої будівлі (р. 8 - р. 3)	-43002	-28668
12.	Сума попередньої дооцінки залишкової вартості виробничої будівлі (за даними попереднього прикладу)	33079	

Дані таблиці 2.4. свідчать про те, що сума уцінки залишкової вартості «Резервуара для зберігання молока РВМ-2.5» на 9923 грн. (43002 -33079 = 9923)

перевищує суму попередньої дооцінки. У такому разі сума уцінки компенсується зменшенням капіталу у дооцінках, який утворився під час попередньої дооцінки. Сума перевищення уцінки над попередньою дооцінкою підлягає включенню до складу витрат. Через це розмір капіталу в дооцінках зменшиться до нуля, а обсяг витрат з уцінки резервуару для зберігання молока РВМ-2.5 складе 9923 грн. Мовою облікових проведення цей факт господарської діяльності повинен бути відображений наступним чином (таблиці 2.5).

Таблиця 2.5

Облікове відображення уцінки раніше дооціненої вартості
«Резервуару для зберігання молока РВМ-2.5»

Зміст фактів господарської діяльності	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Д-т	К-т	
<i>Сума подальшої уцінки є більшою від суми попередньої дооцінки</i>			
Відображено уцінку залишкової вартості об'єкта у межах попередніх дооцінок (зменшено капітал у дооцінках)	411	104	33079
Відображено перевищення суми уцінки обладнання над сумою попередніх дооцінок	975	104	9923
Зменшено первісну вартість обладнання на суму уцінки накопиченої амортизації	131	104	9121
Списано витрати на фінансовий результат	793	975	9121
<i>Сума подальшої уцінки є меншою від суми попередньої дооцінки</i>			
Відображено уцінку суми нарахованого зносу	131	104	6081
Відображено уцінку залишкової вартості об'єкта у межах попередніх дооцінок	411	104	28668

Покажемо порядок відображення в обліку подальшої дооцінки раніше уціненої «Установки прийому й обліку молока ММ-5» у випадку, коли сума подальшої дооцінки залишкової вартості менша (та більша) від суми попередньої уцінки (таблиця 2.6).

Дані таблиці 2.6 свідчать, що у першому варіанті вартість установки зросла на 17274 грн. порівняно з її уціненою первісною вартістю (160314 - 145740 грн.). Зроблений розрахунок свідчить про те, що сума дооцінки залишкової вартості виробничого обладнання менша від суми її попередньої уцінки, а саме від суми 36435 грн. Згідно з вимогами П(С)БО 7 витрати за попередньою уцінкою повинні бути компенсовані нарахованою сумою

дооцінки, тому дооцінка раніше уціненої установки повністю включається до доходів підприємства.

Таблиця 2.6

**Вихідні дані для дооцінки раніше уціненої
«Установки прийому й обліку молока ММ-5»**

№	Показники	Можливі варіанти дооцінки	
		сума подальшої дооцінки залишкової вартості менша від суми попередньої уцінки	сума подальшої дооцінки залишкової вартості більша від суми попередньої уцінки
1.	Первісна переоцінена вартість установки, грн	171600	
2.	Накопичена амортизація установки з урахуванням попередньої уцінки за даними попереднього прикладу	25860	
3.	Залишкова вартість установки з урахуванням попередньої уцінки (р. 1 - р. 2).	145740	
4.	Справедлива вартість установки	160314	189462
5.	Індекс дооцінки (р. 4 : р. 3)	1,1	1,3
6.	Дооцінена первісна вартість установки з урахуванням попередньої уцінки (р. 5 x р. 1)	188760	223080
7.	Дооцінена сума накопиченої амортизації з урахуванням попередньої уцінки (р. 5 x р. 2)	28446	33618
8.	Дооцінена залишкова вартість установки з урахуванням попередньої уцінки (р. 6 - р. 7)	160314	189462
9.	Сума дооцінки первісної вартості установки (р. 6 - р. 1)	+17160	+51480
10.	Сума дооцінки накопиченої амортизації установки (р. 7 - р. 2)	+2586	+7758
11.	Сума дооцінки залишкової вартості установки (р. 8 - р. 3)	+17274	+43722
12.	Сума попередньої уцінки залишкової вартості (за даними попереднього прикладу)	-36435	

У другому варіанті сума дооцінки залишкової вартості установки перевищує суму раніше проведеної її уцінки (43722 - 36435 = 7287 грн.), то внаслідок такої операції будуть повністю компенсовані витрати, пов'язані з уцінкою в сумі 36435 грн., а сума перевищення зумовлює ріст капіталу у дооцінках на 7287 грн.(табл.2.7).

Таблиця 2.7

Облікове відображення дооцінки раніше уціненої установки

Зміст фактів господарської діяльності	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Д-т	К-т	
<i>Сума подальшої дооцінки є меншою від суми попередньої уцінки</i>			
Відображено дооцінку залишкової вартості в межах попередніх уцінок	104	746	17274
Збільшено первісну вартість установки на суму дооцінки накопиченого зносу	104	131	2586
Списано на фінансовий результат суму доходу	746	793	17274
<i>Сума подальшої дооцінки є більшою від суми попередньої уцінки</i>			
Відображено дооцінку суми нарахованого зносу:	104	131	7758
Відображено дооцінку залишкової вартості в межах попередніх уцінок	104	746	36435
Відображено перевищення суми дооцінки над сумою попередніх уцінок за установкою (43722 грн. - 36435 грн.)	104	411	7287
Списано на фінансовий результат доходу за дооцінкою об'єкта основних засобів (у межах попередніх уцінок)	746	793	7758

Узагальнюючи інформацію подану вище, можна зробити висновок, що перевіряючи результати переоцінок, потрібно враховувати результати проведених попередніх переоцінок об'єктів основних засобів (рис.2.5).

Важливою передумовою для правильного відображення облікових записів пов'язаних з переоцінкою необоротних активів є ведення пооб'єктного аналітичного обліку.

Аудитор для виконання аудиторських процедур та фіксації результатів проведеної переоцінки може використати наступну форму робочого документу (таблиця 2.8).

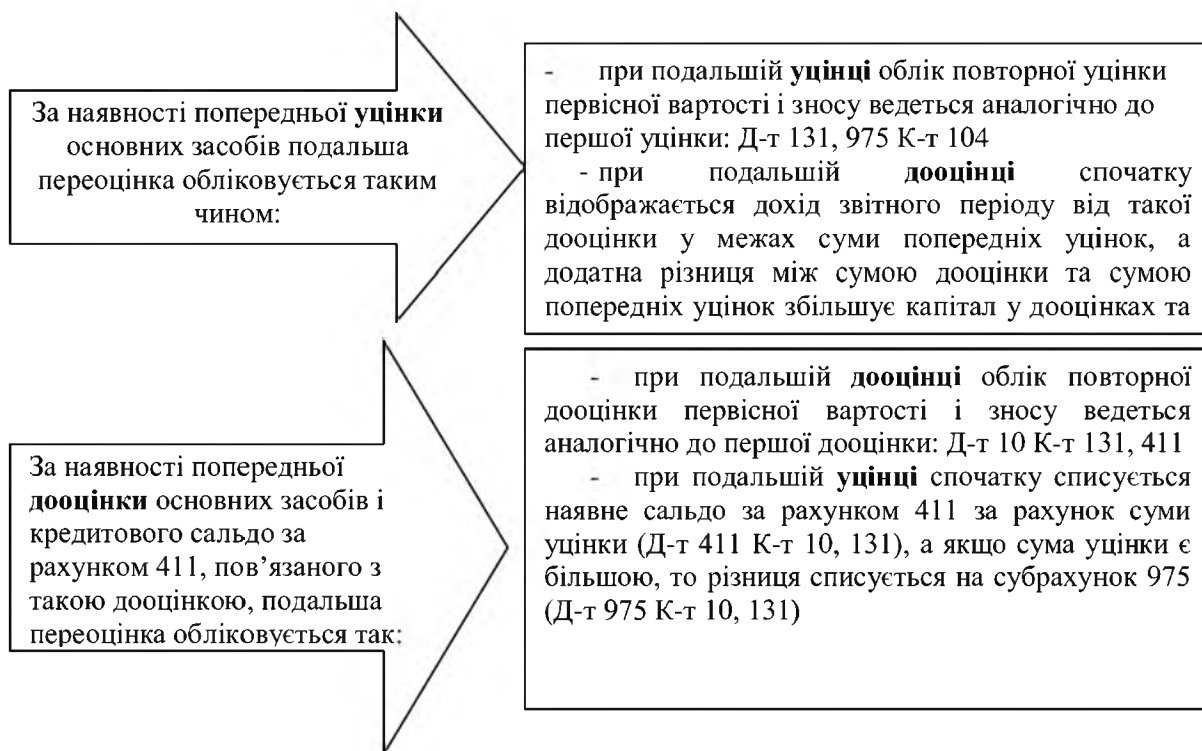

Рис. 2.5. Методика обліку результатів переоцінки основних засобів [93].

Таблиця 2.8

Робочий документ для перевірки правильності відображення дооцінки та уцінки у складі капіталу у дооцінках, доходу, витрат [64].

Дата переоцінки	Характер переоцінки (дооцінка, уцінка)	Сума переоцінки, грн	За даними обліку			За даними аудиту			Відхилення
			Капітал у дооцінках	Дохід	Витрати	Капітал у дооцінках	Дохід	Витрати	

В процесі аудиторської перевірки необхідно оцінити правильність відображення результатів проведеної переоцінки у фінансовій звітності (табл.2.9).

Аудит додаткового капіталу полягає у перевірці правильності його розрахунку внаслідок безоплатного отримання необоротних активів, утворення емісійного доходу (акціонерних товариств публічного типу).

Таблиця 2.9

Відображення результатів переоцінки у фінансовій звітності

Дооцінка	Уцінка
«Баланс» (Звіт про фінансовий стан)	
Рядок 1011 – сальдо Дт 10 «Основні засоби» Рядок 1012 – сальдо Кт 13 «Знос (амортизація) необоротних активів» Рядок 1405 – сальдо Кт 411 «Капітал у дооцінках»	Рядок 1011 – сальдо Дт 10 «Основні засоби» Рядок 1012 – сальдо Кт 13 «Знос (амортизація) необоротних активів»
«Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід)	
Рядок 2400 – сальдо Кт 411 «Капітал у дооцінках»	Рядок 2270 – сальдо Дт 975 «Уцінка необоротних активів та фінансових інвестицій»
«Звіт про власний капітал»	
Рядок 4110 на перетині з графою 4 – сальдо Кт 411 «Капітал у дооцінках»	

Перевіряючи факти безкоштовного надходження необоротних активів, потрібно з'ясувати наявність первинних документів, які підтверджують їх надходження та оприбуткування. У процесі аудиту також перевіряють правильність визначення вартості за якою такі активи показуються у балансі. Вартість безоплатно отриманих активів зразу показують на рахунках 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи» з одночасним збільшенням додаткового капіталу. При цьому дохід не виникає. Він визнається під час нарахування амортизації (пропорційно нарахованій сумі) за цими активами разом із зменшенням залишку додаткового капіталу. У цьому випадку дебетують субрахунок 424 «Безоплатно одержані необоротні активи» і кредитують – 745 «Дохід від безоплатно отриманих активів».

Припустимо товариство отримало безкоштовно основний засіб, справедливою вартістю 150000 грн., витрати на доставку власними силами становили - 20000 грн. Правильність відображення цієї операції у бухгалтерському обліку можна перевірити на основі заповнення аудитором наступного робочого документу (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Форма робочого документу з перевірки правильності відображення в обліку безкоштовно отриманих основних засобів[64].

Методика відображення операцій за безоплатним отриманням основних засобів	За даними обліку			За даними аудиту			Відхилення
	Дт	Кт	Сума, грн	Дт	Кт	Сума, грн	
Оприбуткований безоплатно отриманий об'єкт основних засобів				152	424 66,65	150000 20000	
Отримані послуги на монтаж, наладку об'єкта основних				152	685	-	
Введення в експлуатацію об'єкт основних засобів				10	152	170000	
Відображення нарахованої амортизації				23,92	131	3540	
Відображено дохід пропорційно нарахованій амортизації				424	745	3130	
Списано доходи і витрати на фінансовий результат				791	92	3540	
				745	791	3130	

Аудит резервного капіталу передбачає: перевірку дотримання передбаченого статутом розміру резервного капіталу, правомірність використання цих коштів; дотримання передбаченого законодавством розміру щорічних відрахувань до резервного капіталу; порядку відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Форму робочого документу аудитора з перевірки правильності відображення резервного капіталу в обліку і фінансовій звітності подано у додатку (В*).

Важливою складовою власного капіталу підприємства є нерозподілений прибуток, порядок формування якого відображено у додатку (Е).

Нерозподілений прибуток характеризує суму чистого прибутку, який отримано у звітному періоді, що може бути використано за різними напрямками (на виплату дивідендів, збільшення розміру статутного та резервного капіталів тощо). Форму робочого документу аудитора для перевірки правильності розподілу чистого прибутку відображено у додатку (В**).

Розподіл прибутку в обліку показують за субрахунком 443 «Прибуток, використаний у звітному році», дані якого подають у Звіті про власний капітал. При складанні балансу порівнюють залишки субрахунків 441 та 443: якщо

підприємство використало у звітному періоді більшу суму, ніж обсяг нерозподіленого прибутку, то різниця буде відображати непокритий збиток.

У ході аудиту нерозподілених прибутків (непокритих збитків) аудитор перевіряє [41;53]:

- правильність визначення фінансових результатів підприємства;
- обґрунтованість списання за рахунок підприємства отриманих збитків, нестач і втрат;
- правильність формування і використання чистого та нерозподіленого прибутків;
- правильність виправлення помилок минулих звітних періодів виявлених у поточному звітному періоді за рахунок сальдо нерозподіленого прибутку;
- ведення аналітичного обліку за напрямками використання чистого прибутку, правильність облікових проведення з операцій пов'язаних з формуванням і використанням фінансових результатів.

2.4. Звіт про власний капітал: формування та методика перевірки

Обсяг власного капіталу та його частка у джерелах фінансування підприємства є важливими індикаторами самостійності та фінансової незалежності підприємства. Ця інформація є важливою та корисною для користувачів фінансової звітності, бо дозволяє зробити висновок про можливість підприємства і надалі функціонувати та розширювати масштаби своєї діяльності.

Рекомендації щодо формування Звіту про власний капітал подано у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» (при формуванні консолідованої звітності), П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» (при виправленні помилок попередніх періодів за рахунок нерозподіленого прибутку), Методичних рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності [47;55].

Звіт про власний капітал має вигляд шахової дошки, що передбачає розміщення по горизонталі складових власного капіталу, а по вертикалі – фактів господарської діяльності, які ведуть до їх зміни. У дужках відображають суми, які зменшують обсяг власного капіталу. Для формування Звіту необхідна інформація Балансу, Звіту про фінансові результати, а також дані аналітичного обліку. Правильно сформований Звіт буде тоді, коли обсяг власного капіталу на кінець звітного періоду, як і в цілому, так і за складовими елементами відповідатиме даним першого розділу пасиву Балансу.

Алгоритм складання Звіту про власний капітал можна поділити на етапи, суть яких відображена на рис. 2.6.

Розпочинають аудит Звіту про власний капітал з формально-логічної перевірки у ході якої перевіряють правильність заповнення звіту за формою, передбаченою НП(С)БО 1.

Під час арифметичної перевірки проводять зіставлення і перевіряють взаємозв'язок показників, які містять інформацію про власний капітал у різних формах фінансової звітності.

Для перевірки узгодженості різних форм звітності, проведення внутрішньоформових та міжформових порівнянь її показників користуються Методичними рекомендаціями з перевірки порівнянності показників фінансової звітності. На основі витягу із даних рекомендацій покажемо взаємозв'язок показників власного капіталу з даними інших форм звітності, зокрема, Балансу та Звіту про фінансові результати (рис. 2.7).

Аналіз показників Звіту про власний капітал дозволяє визначити ділянки з найбільшим інформаційним ризиком, тобто з найвірогіднішою можливістю прояву шахрайства чи помилок.

В залежності від цього визначають ті операції і складові власного капіталу, які повинні бути перевірені більш ретельно, і ті, де можливо довіритись інформації клієнта. Крім того, аудитор повинен оцінити можливість підприємства до подальшого функціонування.

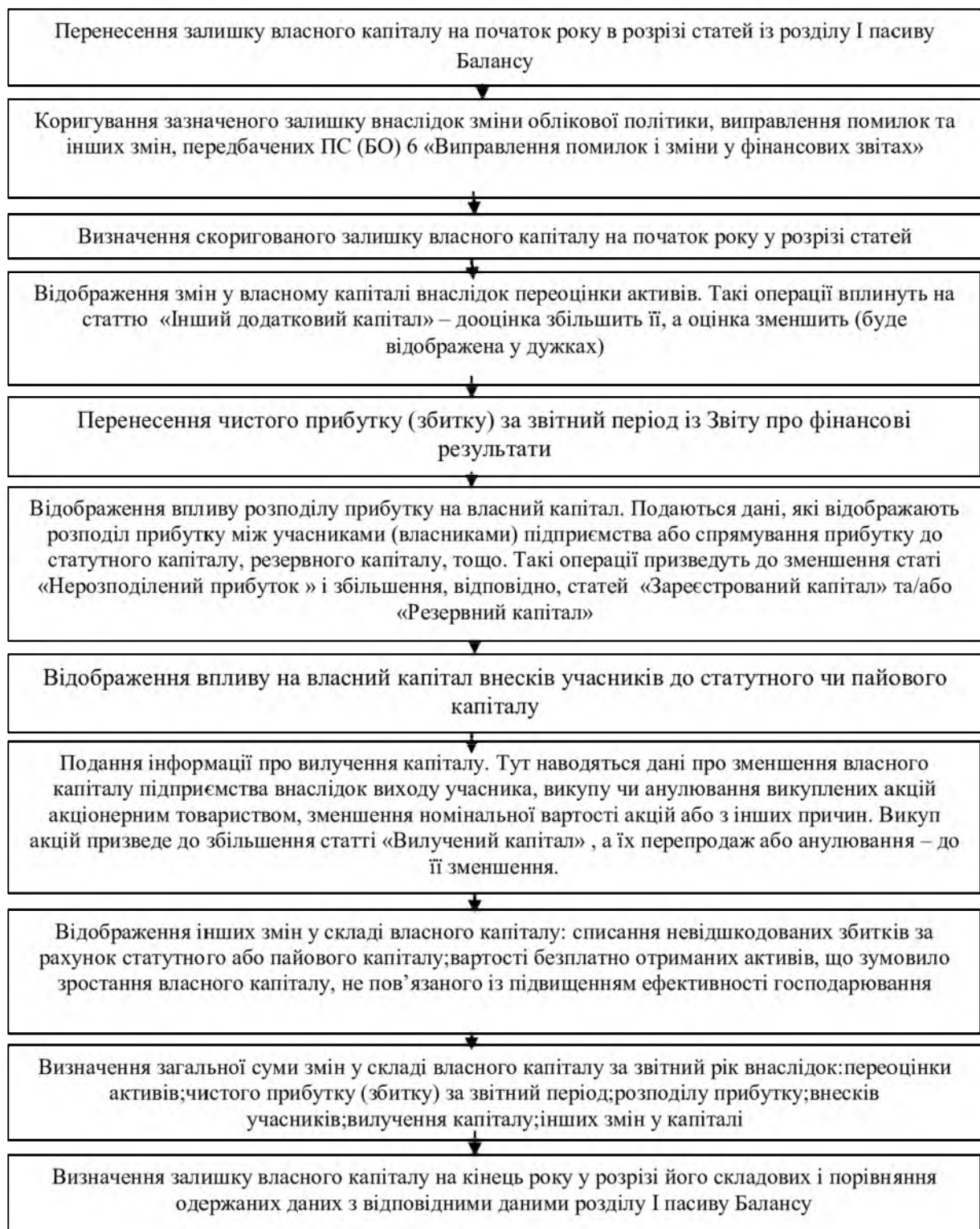

Рис 2.6. Порядок формування Звіту про власний капітал [47].

Перевірка за суттю, означає встановлення законності, доцільності і достовірності відображення господарських операцій на рахунках обліку власного капіталу та включення до статей звітності.

№ з/п	Показники, що зіставляються Форми № 4 «Звіт про власний капітал»	Показники зіставності фінансових звітів
1	Рядок 4000, графи 3 - 10	Форма № 1 (на 31 грудня попереднього року), рядки 1400 - 1495, графа 4, відповідно (з урахуванням вписуваних граф)
2	Рядок 4000, графи 3 - 10	Форма № 4 (за попередній рік), рядок 4300, графи 3 - 10 відповідно (з урахуванням вписуваних граф)
3	Рядок 4095, графи 3 - 10	Форма № 1 (на 31 грудня звітного року), рядки 1400 - 1495, графа 3 відповідно (якщо у звітному періоді не встановлено помилок за минулі роки) (з урахуванням вписуваних рядків)
4	Рядок 4095, графи 3 - 10	Форма № 4, алгебраїчна сума рядків 4000, 4005, 4010 і 4090, графи 3 - 10 відповідно
5	Рядок 4100, графа 7	Форма № 2, рядок 2350 або 2355, графа 3
6	Рядок 4110, граф 4 і/або 5	Форма № 2, рядок 2460, графа 3
7	Рядок 4205, графа 3 (позитивне значення)	Форма № 4, рядок 4205, графа 7 (від'ємне значення)
8	Рядок 4210, графа 6 (позитивне значення)	Форма № 4, рядок 4210, графа 7 (від'ємне значення)
9	Рядок 4295, графи 3 - 10	Форма № 4, алгебраїчна сума рядків 4100 - 4291, графи 3 - 10 відповідно (з урахуванням вписуваних граф)
10	Рядок 4300, графи 3 - 10	Форма № 4, алгебраїчна сума рядків 4095 і 4295, графи 3 - 10 відповідно (з урахуванням вписуваних граф)
11	Рядок 4300, графи 3 - 10	Форма № 1 (на 31 грудня звітного року), рядки 1400 - 1495, графа 4 відповідно (з урахуванням вписуваних рядків)
12	Рядки 4000 - 4300, графа 10	Форма № 4, рядки 4000 - 4300, алгебраїчна сума граф 3 - 9 відповідно (з урахуванням вписуваних граф)

Рис 2.7. Перевірка узгодженості показників Звіту про власний капітал [72]

Здійснюючи перевірку Звіту про власний капітал, аудитор зосереджує увагу на [30]:

- правильності відображення залишків за складовими власного капіталу на початок звітного року, їх узгодженість з даними облікових реєстрів та Балансу та Звіту про власний капітал за попередній звітний період;
- фактах зміни облікової політики і адекватне їх відображення у звітності;

- правильності формування іншого сукупного доходу за звітний період;
- правильності визначення чистого прибутку і його розподілу;
- реальності змін у складі власного капіталу відповідно до даних фінансового обліку;
- правильності визначення собівартості акцій чи часток, які викуплені підприємством у своїх учасників, а також вартість анульованих та перепроданих акцій (часток).
- правильності відображення залишків за складовими власного капіталу на кінець звітного року, їх узгодженість з даними облікових реєстрів та формами фінансової звітності.

Перевірка правильності формування Звіту про власний капітал полягає у з'ясуванні правильності, реальності та обґрунтованості даних, які відображені за рядками та графами форми. Для оцінювання правильності заповнення графи 4 «Капітал у дооцінках» за звітний період необхідно скористатися даними, які відображають обороти за однойменним рахунком 41; для заповнення графи 5 «Додатковий капітал» – даними оборотів однойменного рахунку 42; для заповнення графи 6 «Резервний капітал» – даними оборотів однойменного рахунку 43; для заповнення графи 7 «Нерозподілений прибуток» – даними оборотів 441 та 442; для заповнення відповідно граф 3, 8, 9 – даними оборотів 40, 45 і 46 рахунків.

Аудитор повинен перевірити тотожність розміру чистого прибутку, відображеному у рядку 4110 розміру показаному у рядку 2350 чи 2355 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Така інформація у фінансовому обліку відображається обліковими проведеннями: дебет (кредит)⁷⁹ та кредит (дебет) субрахунків 441 і 442 [93].

Вивчаючи операції з нерозподіленим прибутком, аудитор перевіряє правильність та законність відображення в обліку доходів і витрат, розрахунків з податку на прибуток, використання чистого прибутку. З метою отримання

аудиторських доказів використовуються облікові записи за рахунками сьомого і дев'ятого класів, рішення співзасновників, банківські та касові документи.

Після закінчення перевірки звіту і з'ясування того, що усі застосовані методи дали умовно позитивний результат, вивчення якості інформації, відображеної у наданій звітності, аудитор приступає до складання аудиторського звіту на підставі власних робочих документів аудитора.

В аудиторському звіті наводиться інформація про результати аудиту з лаконічним описом виявлених порушень, помилок, відхилень, рекомендацій з оцінкою стану бухгалтерського обліку, достовірності звітності та законності господарських операцій.

До прикладу аудиторською фірмою «Західаудит» проводився аудит фінансової звітності приватного акціонерного товариства «Тернопільський молокозавод» за минулий рік в процесі якого не були виявлені факти, які б вказували на те, що фінансова звітність, а відповідно і Звіт про власний капітал товариства складені на підставі недостовірних та неповних даних про його фінансово-господарську діяльність. Під час аудиту аудиторами не були виявлені факти порушення Товариством норм чинного законодавства в процесі здійснення діяльності, а також встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності, у тому числі і звіту про власний капітал відповідно до національних П(С)БО. В аудиторському звіті думка аудитора безумовно-позитивна.

Таким чином, для користувачів фінансової звітності аудиторський звіт є запорукою впевненості, що за всіма суттєвими аспектами фінансова звітність підприємства відповідає вимогам НП(С)БО, МСФЗ, іншим вимогам, а інформація подана у ній є об'єктивною та достовірною.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

3.1. Аналіз обсягу, структури і динаміки власного капіталу

В умовах нестабільної економіки від того яким обсягом капіталу розпоряджається економічний суб'єкт, наскільки оптимальною є структура капіталу, наскільки обґрунтовано здійснюється процес його трансформації в необоротні і оборотні активи залежить фінансова стабільність та результати діяльності підприємства.

Динаміка власного капіталу свідчить про ефективність управління підприємством, зміни та перспективи економічних прав кредиторів та інвесторів, а значення показника рентабельності капіталу показує, яку ставку прибутку підприємство забезпечує акціонерам.

Успіх стратегічних і тактичних рішень у сфері фінансового управління значною мірою визначається їх аналітичним обґрунтуванням. Тому, питання аналізу наявності, структури, динаміки та використання власного капіталу, розробка рекомендацій щодо його захисту залишаються відкритими та потребують глибоких досліджень.

Мета аналізу власного капіталу полягає у пізнанні фінансового механізму підприємства, дослідженні тенденцій і закономірностей процесів формування та використання власних фінансових ресурсів для обґрунтування рішень у сфері фінансового управління [84]. Відповідно, до основних завдань аналізу власного капіталу можна віднести:

- ✓ оцінку наявності, динаміки і структури власного капіталу;
- ✓ оцінку достатності та обґрунтування потреби у власному капіталі;
- ✓ аналіз формування і змін окремих складових власного капіталу;
- ✓ оцінку вартості окремих елементів власного капіталу та їх впливу на середньозважену ціну капіталу;
- ✓ аналіз показників результативності використання власного капіталу;
- ✓ аналіз якісних параметрів цінних паперів власної емісії;

✓ пошук напрямків росту капіталу, підвищення рівня його віддачі та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Структурно-логічна модель методики аналізу власного капіталу відповідно до вказаних завдань із визначеними показниками та методами їх дослідження наведена на рис. 3.1.

Початковим етапом аналітичного дослідження власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є оцінка його наявності загалом та у розрізі окремих елементів капіталу. Вона спрямована на аналіз динаміки власного капіталу товариства за загальним обсягом, складом, структурою; аналіз руху власного капіталу; вивчення складу джерел фінансування активів акціонерного товариства. В межах вказаного етапу доцільним є порівняння темпів зміни власного капіталу з темпами зміни активів, чистого доходу від реалізації продукції товариства і чистого фінансового результату товариства.

Для апробації методики аналізу, викладеної вище, скористаємося даними фінансової звітності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (додатки Є, Ж, З) та результати розрахунків відобразимо у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1
Динаміка основних показників діяльності товариства

(тис. грн.)

Показники	2017р	2018р	Динаміка абсолютна	Темп зміни, %
Сукупний капітал товариства	417241	514395	97154	123,3
Власний капітал товариства	160458	203425	42967	126,8
у % до сукупного капіталу	38,5	39,6	1,1	102,9
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1522871	1799343	276472	118,2
Чистий прибуток	42550	42905	355	100,8

За даними таблиці 3.1, величина сукупного капіталу товариства протягом двох років зросла на 97154 тис. грн., або на 23,3 %. При цьому обсяг власного капіталу підвищився на 42967 тис. грн, або на 26,8%. Його питома вага у загальному капіталі зросла на 1,1 %. На рис 3.2 також прослідковується чітко виражена тенденція показників товариства до зростання.

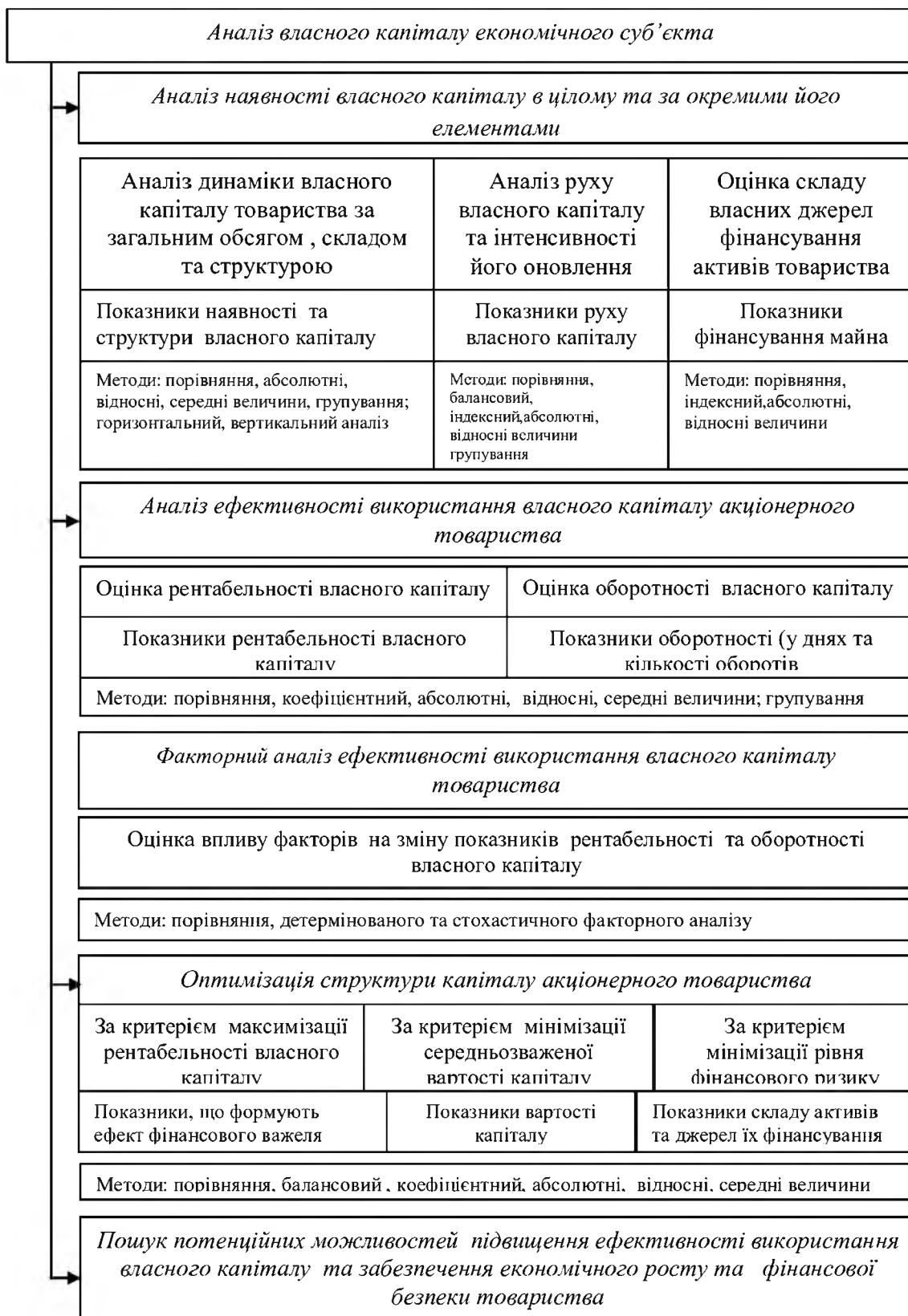

Рис 3.1. Структурно-логічна модель методики аналізу власного капіталу [103].

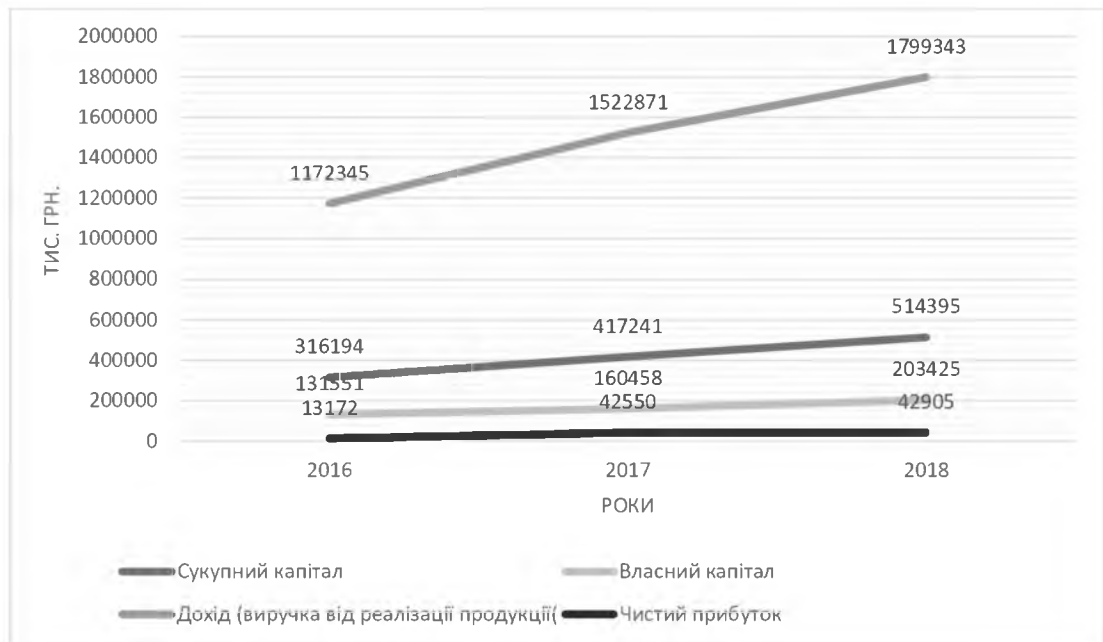

Рис 3.2. Основні показники діяльності товариства у 2016 – 2018 рр.

Порівнюючи темпи росту власного капіталу (126,8%) і сукупного капіталу (123,3%), можна говорити про зміцнення фінансових позицій підприємства, однак, відставання темпів росту чистого прибутку (100,8%) і чистого доходу від реалізації продукції (118,2%) від темпів росту власного капіталу є небажаним для товариства.

У процесі аналізу слід оцінити складові власного капіталу і зміни, що відбулися в ньому за аналізований період. Кожен елемент власного капіталу відображений у балансі необхідно оцінити за питомою вагою у підсумку капіталу та у валюті балансу, а також вивчити їх динаміку за звітний рік.

Проведення аналізу передбачає оцінку факторів, які спричинили зміни обсягу та складу власного капіталу. Такі зміни у складі власного капіталу відбуваються внаслідок: переоцінки активів; чистого прибутку (збитку) за звітний період; розподілу прибутку; внесків учасників; вилучення капіталу; інших змін у капіталі.

За даними Звіту про власний капітал (додаток 3) проаналізуємо склад, структуру і динаміку власного капіталу акціонерного товариства (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 .

Оцінка складу, структури та динаміки власного капіталу

Показники	На початок 2018р.		На кінець 2018р.		Динаміка		
	сума, тис грн.	частка, %	сума, тис грн.	частка, %	абсолютна, грн	відносна, %	структури, %
А	1	2	3	4	5	6	7
1. Зареєстрований капітал	15000	8,21	15000	6,69	-	-	- 1,52
2. Капітал у дооцінках	-	-	-	-	-	-	-
3. Додатковий капітал	123951	67,81	164887	73,59	40936	33,03	5,78
4. Резервний капітал	1278	0,70	1278	0,57	-	-	-0,13
5. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	42550	23,28	42905	19,15	355	0,83	-4,13
6. Неоплачений капітал	-	-	-	-	-	-	-
7. Вилучений капітал	-	-	-	-	-	-	-
8. Всього власного капіталу	182779	100,0	224070	100,0	41291	22,59	-

На основі проведених розрахунків і рис. 3.3., спостерігаємо ріст власного капіталу товариства на суму 41291 тис. грн., або на 22,59 %, що є позитивною тенденцією в його діяльності. Статутний капітал товариства не зазнав змін (15000 тис. грн.), хоча його частка в структурі капіталу дещо зменшилася, а саме на 1,52%.

Як показують розрахунки, зростання власного капіталу товариства відбулося за рахунок збільшення додаткового капіталу (сума вкладеного засновниками капіталу понад статутний, вартість безкоштовно отримуваних активів тощо) на суму 40936 тис. грн., або на 33,03%, питома вага цього елемента в загальному обсязі власного капіталу зросла на 5,78 %, а також за рахунок збільшення суми нерозподіленого (капіталізованого) прибутку на 355 тис. грн., або на 0,83%, частка якого зменшилася за 2018 рік на 4,13%. Необхідно вказати, що резервний капітал у звітному році становить 0,57 % власних коштів товариства.

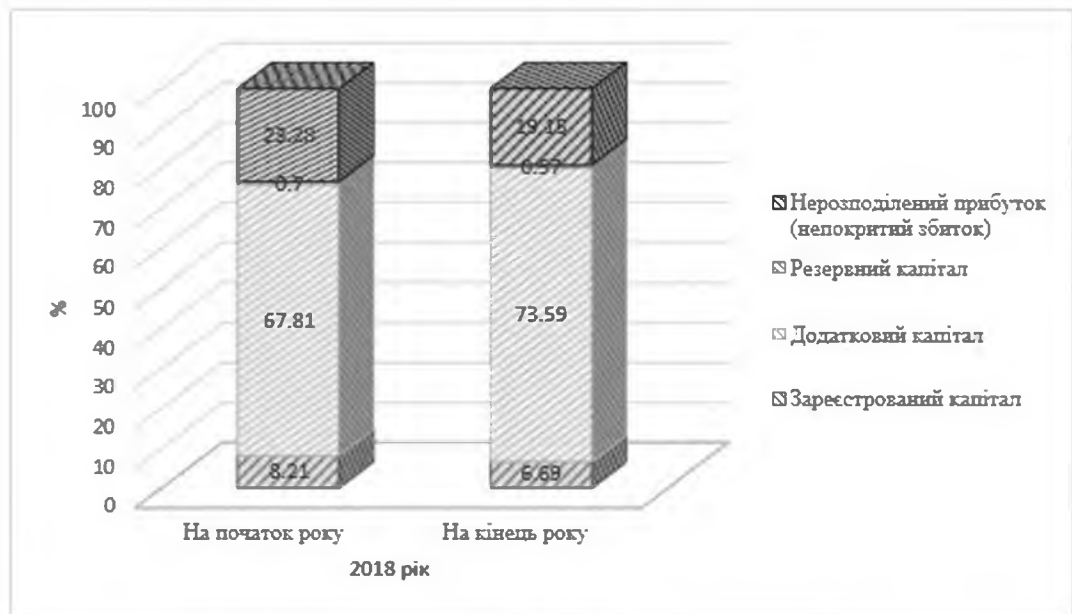

Рис. 3.3. Структура власного капіталу товариства у 2018 році.

Оскільки, власні фінансові ресурси, зокрема зареєстрована їх частина – статутний капітал є гарантією захищеності прав власників товариства, то під час аналізу слід приділити увагу показникам, що характеризують рівень такого захисту(таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка показників захисту власного капіталу

№ з/п	Коефіцієнти	Порядок розрахунку	2017р	2018р	Динаміка (+; -)
1	Коефіцієнт захисту власного капіталу	ДК+РК/ВК	0,73	0,64	-0,09
2	Коефіцієнт ризику власного капіталу	ВК-ДК-РК/ДК+РК	0,36	0,56	0,20
3	Коефіцієнт захисту зареєстрованого капіталу	РК/ЗК	0,09	0,09	–
4	Коефіцієнт розвитку товариства самофінансуванням	(ПрирістРК+ПрирістНП/ЧП	1,95	0,01	-1,94

Умовні позначення: ДК- додатковий капітал; РК- резервний капітал; ВК- власний капітал; ЗК- зареєстрований (статутний) капітал; НП- нерозподілений прибуток; ЧП- чистий прибуток.

На підставі інформації представленій в таблиці 3.3 бачимо, що захисна функція власного капіталу товариства має тенденцію до зниження. Так, 64% власних коштів у 2018 році товариство могло використати у випадку настання непередбачуваних обставин, негативних явищ у його розвитку. Динаміка коефіцієнта ризику власного капіталу є позитивною, однак рівень ризику є

високим. У випадку фінансових труднощів, появи кризових тенденцій існує ймовірність неповернення товариством коштів кредиторам, що знижуватиме рівень довіри до нього, як надійного партнера. Коефіцієнт захисту зареєстрованого капіталу має дуже низьке значення - 0,09 при нормативі 0,15, що є свідченням недотримання товариством вимог законодавства стосовно обов'язкового формування резервного капіталу. Величина резервного капіталу протягом аналізованого періоду (двох років) не змінювалася, хоча кожного року товариство має здійснювати відрахування у розмірі не менше ніж 5 відсотків від суми одержаного чистого прибутку за рік [66]. Відповідно, у 2018 році ПрАТ «Тернопільський молокозавод» повинно було збільшити резервний капітал на 2145,25 тис.грн., чого фактично не відбулося.

Коефіцієнт розвитку товариства за рахунок самофінансування у 2018 році є дуже низьким та вказує на те, що значний обсяг прибутку товариство вивело обороту, зокрема спрямувало на створення цільових фондів.

Необхідно зазначити, що чисті активи товариства перевищують величину зареєстрованого (статутного) капіталу на 209 070 тис. грн. (224070-15000), що є свідченням контролю підприємства за співвідношенням між вказаними показниками та дотриманням встановлених критеріїв [78].

Після оцінювання обсягу, складу та структури та рівня захисту власного капіталу товариства варто проаналізувати його рух за коефіцієнтами надходження, вибуття, приросту власного капіталу (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Показники руху власного капіталу товариства

(тис. грн)

№ з/п	Показники	2017 р	2018 р.	Динаміка
1	Залишок власного капіталу на початок року	138137	182779	44642
2	Надходження власного капіталу протягом року	44642	42905	-1737
3	Вилучення власного капіталу за рік	-	1614	1614
4	Залишок власного капіталу на кінець року	182779	224070	41291
5	Коефіцієнт надходження власного капіталу (p2/ p4)	0,24	0,19	-0,05
6	Коефіцієнт вибуття власного капіталу (p3/p1)	-	0,01	0,01
7	Коефіцієнт приросту власного капіталу ((p4-p1) /p1	0.32	0.23	-0,09

За наведеними розрахунками впливає, що на кінець 2018 року 19 % від

власного капіталу становлять нові надходження, тоді як на кінець 2017 року частка нових надходжень - 24%, тобто інтенсивність оновлення власного капіталу знизилася. Слід зазначити, що 1% власних джерел фінансування активів, із якими акціонерне товариство розпочало свою діяльність у 2018 році було вилучено із певних причин. У звітному році у порівнянні із 2017 роком дещо нижчою є інтенсивність вкладення власних коштів у фінансування діяльності товариства, про що свідчить зниження коефіцієнта приросту власного капіталу на 0,09 пункти.

У ході аналізу слід приділити увагу оцінюванню вартості власного капіталу. Цей показник характеризує рівень витрат товариства на залучення власних фінансових ресурсів та впливає на середньозважену вартість капіталу, яка розраховується наступним чином [8].

$$WACC = K_s \cdot W_s + K_d \cdot W_d$$

де WACC – середньозважена вартість капіталу (%); K_s – вартість власного капіталу (%); W_s – частка власного капіталу, виражена десятковим дробом; K_d – вартість позикового капіталу (%); W_d – частка позикового капіталу, виражена десятковим дробом.

Для оцінки вартості власного капіталу у світовій практиці, як правило, використовують модель оцінювання капіталів (МОКА), модель арбітражного ціноутворення (Arbitrage pricing theory – АРТ) та метод кумулятивної побудови. Дві перші моделі оцінки вартості власного капіталу ґрунтуються на аналізі інформації фондового ринку (наявності великої статистичної вибірки про ринкову вартість (або дохідність) цінних паперів, що мають вільний обіг), тому є проблематичними для використання як підприємствами непублічного типу, так і акціонерними товариствами. Українські експерти-аналітики вказують на метод кумулятивної побудови як єдино прийнятний для визначення вартості власного капіталу. Відповідно до нього вартість останнього складається з ринкової дохідності майже безризикового активу та сукупної ринкової премії за ризик, яка встановлюється з використанням експертних оцінок [34]. Розрахована таким чином вартість власного капіталу є основою обґрунтування

управлінських рішень щодо вибору джерел фінансування та оптимізації структури сукупного капіталу[86].

Наступним етапом аналізу власного капіталу акціонерного товариства є оцінка достатності власних фінансових ресурсів для формування його активів.

Джерелами фінансування необоротних активів, як правило, є власний капітал та позичений капітал, що залучається підприємством на довгостроковій основі. Формування необоротних активів за рахунок власних засобів є гарантією того, що у випадку фінансової кризи не будуть продані основні засоби з метою погашення короткострокових зобов'язань. Звідси слідує, що необоротні активи підприємства повинні формуватися за рахунок позиченого капіталу, що залучається підприємством на довгостроковий період, і власного капіталу, який без визначення строку повернення внесений його засновниками. Цей принцип називається золотим правилом балансу.

Оборотні активи формуються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок позиченого капіталу, що залучається на короткостроковій основі. Хоча не виключене фінансування оборотних активів за рахунок позичених довгострокових джерел.

Щоб порахувати, який обсяг власного капіталу використовується на фінансування поточної діяльності, а який капіталізований, тобто вкладений у необоротні активи, розраховуються такі показники, як власний необоротний капітал, власний оборотний капітал, робочий капітал [84;89]. Власний необоротний капітал розраховується як:

$$ВНК = НА - ДК_n,$$

де:

ВНК – власний необоротний капітал;

НА – загальна сума необоротних активів;

ДК_n – сума довгострокового позиченого капіталу, який використовується на фінансування необоротних активів підприємства.

При визначенні власного оборотного капіталу здійснюють такі розрахунки:

$$ВOK = ОБ_a - П_s,$$

де:

$ВOK$ – власний оборотний капітал;

$ОБ_a$ – оборотні активи підприємства;

$П_z$ – сума поточних зобов'язань і забезпечень підприємства.

Даний показник характеризує ту частину власного капіталу, яка спрямована на фінансування оборотних активів підприємства. Оптимальний обсяг власного оборотного капіталу повинен дорівнювати обґрунтованій потребі у оборотних активах підприємства.

Для оцінки достатності власних джерел фінансування для формування активів використовується коефіцієнт маневрування (K_m), коефіцієнт забезпеченості матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом ($K_{зма}$), коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом ($K_{зоa}$), коефіцієнт самофінансування розвитку підприємства ($K_{сф}$), коефіцієнт автономії.

Забезпеченість акціонерного товариства власним капіталом оцінимо за інформацією фінансової звітності та розрахунки узагальнимо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Оцінка забезпеченості акціонерного товариства власним капіталом

Показники	2017р	2018р	Динаміка	Темп зміни, %
А	1	2	3	4
Всього капіталу, тис. грн.	417241	514395	97154	123,28
Власний капітал, тис. грн	160458	203424,5	42966,5	126,78
Необоротні активи, тис. грн.	245969	268796,5	22837,5	109,29
Оборотні активи тис. грн.	171272	245599	74327	143,40
у т.ч. матеріальні оборотні активи	66023	79745,5	13722,5	120,78
Власний необоротний капітал, тис. грн.	102897	98891,5	-4005,5	96,10
- у відсотках до власного капіталу	64,13	48,61	-15,52	75,80
- у відсотках до необоротних активів	41,83	36,79	-5,04	87,95
Власний оборотний капітал, тис.грн.	57561	104533,5	46972,5	181,60
Коефіцієнт самофінансування	0,14	0,20	0,06	142,86
Коефіцієнт маневрування	0,36	0,51	0,15	141,67
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	0,34	0,43	0,09	126,47
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом	0,87	1,31	0,44	150,57
Коефіцієнт автономії	0,38	0,40	0,02	105,26

Як показують розрахунки, товариство «Тернопільський молокозавод» протягом двох років зменшило обсяг власного необоротного капіталу і збільшило величину власного оборотного капіталу. Власний необоротний капітал зменшився на 4005,5 тис. грн., або на 3,9%, при цьому його питома вага у власному капіталі також зменшилася на 15,52%, а у відсотках до необоротних активів - на 5,04%.

Наявність власного оборотного капіталу збільшилася на 46972,5 тис. грн., або на 81,60%, що слід вважати позитивною тенденцією в управлінні фінансовим забезпеченням товариства.

Якщо, у 2017 році акціонерне товариство 36% власного капіталу спрямовувалося на фінансування оборотних активів, то вже у 2018 році ця частка становила 51%. Відповідно, 64 % цих засобів у 2017 році спрямовувалося на формування необоротних активів, а у 2018 році частка необоротних активів, сформованих за рахунок власного капіталу зменшилася до 49%. Про це свідчить як динаміка власних необоротних активів, так і коефіцієнта маневрування.

Обсяг фінансування поточної діяльності товариства власними фінансовими ресурсами зростає, що демонструє коефіцієнт самофінансування (ріст на 0,06 пункти). Рівень покриття оборотних активів та матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом протягом двох років підвищився. Так, значення коефіцієнта забезпеченості запасів у 2018 становить 1,31, що дає підстави стверджувати - ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у звітному році придбало всі свої матеріальні оборотні активи виключно за рахунок власних коштів.

Відповідно до представленої структурно-логічної моделі методики аналізу власного капіталу, важливими напрямками аналізу є оцінка ефективності використання власних фінансових ресурсів та оптимізація структури капіталу, про що йтиметься у наступних підрозділах роботи.

3.2. Аналіз впливу чинників на ефективність використання власного капіталу підприємства

Узагальнюючими показниками ефективності використання власного капіталу підприємства є показники рентабельності та оборотності його власних фінансових ресурсів.

Рентабельність власного капіталу є ключовим у сукупності показників ефективності функціонування товариства, вся діяльність якого спрямована на збільшення обсягу власного капіталу і підвищення рівня його прибутковості.

Рентабельність власного капіталу (фінансова рентабельність) (РВК) розраховується як відношення чистого прибутку підприємства (ЧП) до величини власного капіталу (ВК) і характеризує рівень прибутку, що створюється власним капіталом [83;84].

$$P_{\text{вк}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}} \cdot 100\% .$$

Детермінована факторна модель формування рентабельності власного капіталу розроблена спеціалістами американської компанії «DuPont» (The DuPont System of Analysis) має вигляд:

$$P_{\text{вк}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧД}} \cdot \frac{\text{ЧД}}{\text{А}} \cdot \frac{\text{А}}{\text{ВК}} ,$$

де: $\frac{\text{ЧП}}{\text{ЧД}}$ – рентабельність реалізації;

$\frac{\text{ЧД}}{\text{А}}$ – оборотність активів;

$\frac{\text{А}}{\text{ВК}}$ – структура капіталу.

Як видно з формули, рентабельність власного капіталу залежить від трьох факторів: рентабельності реалізації; оборотності активів; структури авансованого капіталу, тобто співвідношення між позиченим і власним капіталом.

Рентабельність реалізованої продукції характеризує ефективність управління витратами та ціновою політикою підприємства.

Коефіцієнт оборотності активів характеризує інтенсивність їх використання та ділову активність товариства. Структура капіталу (мультиплікатор капіталу) – політику фінансування. Чим вище значення показника, тим вищий рівень ризику банкрутства товариства, але і вища дохідність власного (акціонерного) капіталу за умови, що його активи генерують прибуток, який перевищує ставку відсотків за позиченими джерелами фінансування.

Залежно від умов господарської діяльності акціонерне товариство може робити ставку на той чи інший фактор для підвищення показника фінансової рентабельності.

Розрахуємо та оцінимо динаміку показників рентабельності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» і результати відобразимо у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Динаміка показників рентабельності товариства

№	Показники	2017 р.	2018 р.	Динаміка	
				абсолютна	відносна, %
1.	Чистий прибуток, тис. грн.	42550	42905	355	0,83
2.	Чистий дохід, тис. грн.	1522871	1799343	276472	18,16
3.	Середньорічна вартість активів, тис. грн.	417241	514395	97154	23,29
4.	Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	160458	203424,5	42966,5	26,78
5.	Рентабельність власного капіталу, %	28,28	21,09	-7,19	-25,42
6.	Рентабельність активів, %	10,20	8,34	-1,86	-18,23
7.	Рентабельність реалізованої продукції, %	2,79	2,38	-0,41	-14,70

Проведені розрахунки дають підстави стверджувати, що не дивлячись на ріст абсолютного показника фінансового результату (чистого прибутку) у 2018 році, відносні показники прибутковості демонструють тенденцію до зниження. Так, рентабельність власного капіталу знизилася на 7,19%. Якщо у 2017 році, кожна гривня вкладена власниками, принесла їм чистий прибуток у сумі 28,28 коп., то у 2018 році 21,09 коп. Для з'ясування причин, за рахунок яких відбулося зниження рентабельності власного капіталу товариства необхідно провести факторний аналіз його зміни. Вплив факторів розрахуємо за

допомогою методів елімінування, а саме методом відносних різниць (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7.

Факторний аналіз рентабельності власного капіталу

№ з/п	Показник	Темп зміни (%)	Різниця в рівнях показників	Вплив факторів
1	Рентабельність реалізованої продукції, %	85,31	85,31-100= -14,69	-14,69x28,28:100=-4,15
2	Рентабельність активів, %	81,76	81,76-85,31= -3,55	-1,00
3	Рентабельність власного капіталу, %	74,58	74,58-81,76=- 7,18	-2,03

Перевірка: $-4,15 + (-1,0) + (-2,03) = -7,18\%$; $-7,18 = -7,19$

Проведений факторний аналіз (таблиця 3.7) дає підстави стверджувати, що через зниження у 2018 році порівняно з 2017 роком прибутковості обсягів продажу рентабельність власного капіталу зменшилася на 4,15%.

Сповільнення оборотності активів у звітному році та структурні зміни капіталу зумовили зниження віддачі власних коштів відповідно на 1,0% та 2,03%. Тому, резервами підвищення прибутковості власного капіталу товариства на майбутній період є підвищення рентабельності реалізації (збільшення обсягів продажу, зміна структури реалізованої продукції, управління собівартістю та ведення гнучкої цінової політики (коригування цін на продукцію), прискорення оборотності активів (забезпечення органічної будови активів, прискорення швидкості обороту необоротних та оборотних активів і т.д.) та оптимізація структури капіталу, а саме встановлення оптимального співвідношення між власним і позиченим капіталом товариства.

Узагальнення проведені за результатами таблиці 3.7 є підставою констатувати, що бажаним для акціонерного товариства є дотримання наступної динамічної моделі показників рентабельності господарювання.

$$T_{зр}^{Рвк} > T_{зр}^{Ра} > T_{зр}^{Рор} > 100\%$$

де:

$T_{зр}^{Рвк}$ - темпи зростання рентабельності власного капіталу;

$T_{зр}^{Ра}$ - темпи зростання рентабельності активів;

$T_{зр}^{Рор}$ - темпи зростання рентабельності обсягів реалізації продукції.

Дотримання ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вказаної моделі забезпечуватиме підвищення віддачі власного капіталу, свідчитиме про ріст прибутковості обсягів продажу та прискорення оборотності капіталу.

Слід зауважити, що факторний аналіз зводиться до моделювання багатфакторних систем, суть яких полягає в утворенні математичної залежності між факторами, що показано на рис 3.4.

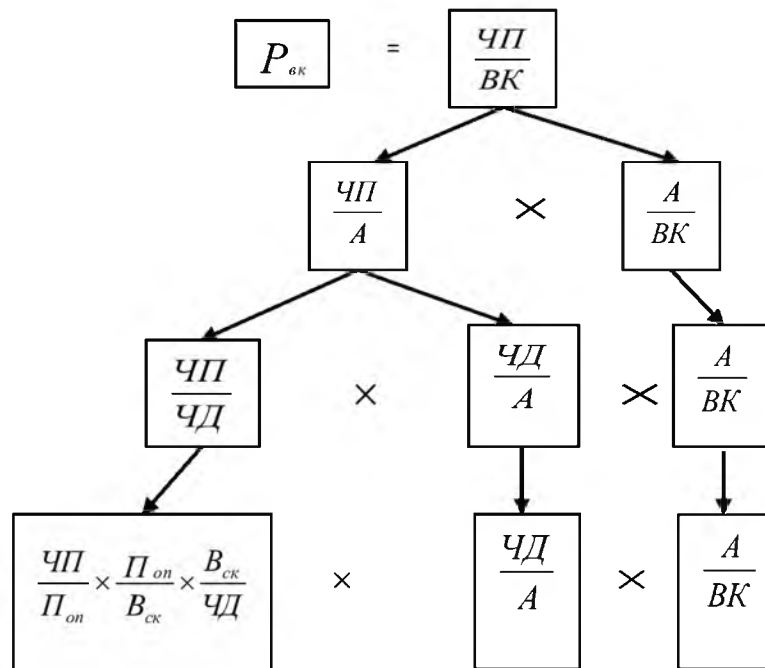

Рис 3.4. П'ятифакторна модель рентабельності власного капіталу [45].

де:

$П_{оп}$ - прибуток товариства до оподаткування;

$В_{ск}$ - скоригований валовий прибуток (валовий прибуток за мінусом адміністративних витрат та витрат на збут);

$\frac{ЧП}{П_{оп}}$ - частка чистого прибутку у фінансовому результаті до оподаткування (податкове навантаження);

$\frac{П_{оп}}{В_{ск}}$ - співвідношення прибутку до оподаткування до скоригованого валового прибутку (відсоткове навантаження);

$\frac{В_{ск}}{ЧД}$ - рентабельність реалізованої продукції.

Застосування методів елімінування, зокрема ланцюгових підстановок дає

можливість визначити величину впливу вказаних факторів на зміну рентабельності власного капіталу[52].

До показників ефективності власного капіталу належать і показники швидкості його обігу, а саме коефіцієнт оборотності та тривалість одного обороту капіталу.

Коефіцієнти оборотності власного капіталу показує число оборотів власних коштів за аналізований період і розраховується за наступною формулою:

$$КО_{вк} = \frac{ЧД}{ВК},$$

де:

КО_{вк}- коефіцієнт оборотності власного капіталу (капіталовіддачі);

ЧД- обсяг чистого доходу(виручки) від реалізації продукції за період;

ВК – середня величина власного капіталу за відповідний період.

Коефіцієнт характеризує активність капіталу, яким ризикують власники підприємства. Зниження у динаміці цього показника означає бездіяльність частини власного капіталу, тобто свідчить про нераціональність його використання.

У процесі аналізу доречно звернути увагу на динаміку показника тривалість обороту власного капіталу (*ТО_{вк}*) в днях, та виявити вплив факторів на його зміну[84;85].

$$ТО_{вк} = \frac{\overline{ВК} \times Д}{ОР}, \text{ або } ТО_{вк} = \frac{Д}{КО_{вк}}, \text{ де}$$

*ОР*дохід (виручка) від реалізації продукції за період;

ВК – середня величина власного капіталу за відповідний період;

Д – кількість днів у періоді.

Необхідні розрахунки відобразимо у таблиці 3.8.

Вивчення динаміки коефіцієнта оборотності власного капіталу товариства свідчить про його незначне, але все таки зниження на 0,64 обороти. Так, якщо на 1 гривню залучених від власників коштів у 2018 році було продано продукції на суму 8,85 грн., то у 2017 році - 9,49грн.

Таблиця 3.8

Динаміка показників оборотності власного капіталу товариства

№	Показники	2017 р.	2018 р.	Динаміка	
				абсолютна	відносна, %
1.	Чистий дохід, тис. грн.	1522871	1799343	276472	18,16
2.	Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	160458	203424,5	42966,5	26,78
3.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу, рази	9,49	8,85	-0,64	-6,74
4.	Тривалість одного обороту власного капіталу, дні	37,93	40,70	2,77	7,30
5.	Зміна тривалості обороту власного капіталу	X	X	X	X
6.	- за рахунок величини власного капіталу	X	X	10,16	X
7.	- за рахунок чистого доходу від реалізації	X	X	-8,08	X

Аналогічну тенденцію демонструє і показник тривалість одного обороту власного капіталу. Якщо у 2017 році один оборот власного капіталу тривав 38 днів, то у 2018 році - майже 41 день. Проведений факторний аналіз свідчить, що тривалість обороту зросла (на 10,16 днів), саме за рахунок збільшення обсягу власного капіталу у 2018 році порівняно з 2017 роком. З однієї сторони цей факт свідчить про підвищення рівня фінансової незалежності товариства, а з іншої – вказує на необхідність підвищення активності коштів, якими ризикують акціонери (вкладення власного капіталу у вигідні джерела доходу).

Аналізуючи ефективність власного капіталу акціонерного товариства потрібно враховувати показники його ринкової активності, що характеризують якісні параметри емітованих ним акцій [34]. Алгоритми їх визначення та економічний зміст показано у додатку (К).

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є емітентом простих бездокументарних іменних акцій. На зовнішніх ринках торгівля акціями товариства не здійснювалася, факти включення/ виключення акцій товариства до/з біржового реєстру фондової біржі не відбувалося, рішення про додаткову емісію у 2018 році не приймалося. Торгівля акціями відбувалась на позабіржовому внутрішньому ринку. Додаткового розміщення простих акцій не було. Всі випущені акції розміщені серед акціонерів повністю. Середньорічна кількість простих акцій досліджуваного товариства як у 2017р.,

так і 2018р., становить 375 000000. Номінальна вартість акцій складає 0,04 грн. Чистий прибуток на одну просту акцію становить 0,1144 грн., що більше рівня 2017 року на 0,001грн. Дивіденди не нараховувалися та не виплачувалися.

3.3. Методичні підходи до формування оптимальної структури капіталу

Формування оптимальної структури капіталу, тобто визначення такого співвідношення між позиченим і власним капіталом, який дозволяє товариству підвищити віддачу власних фінансових ресурсів і забезпечити необхідний рівень фінансової стійкості є надзвичайно складним завданням, вирішення кого полягає у використанні певних моделей та методів оптимізації, врахування ряду суб'єктивних і об'єктивних факторів.

В економічній літературі пропонуються різні методи розв'язання цієї проблеми, в основу яких покладено наступні критерії оптимізації - максимізація рівня фінансової рентабельності; мінімізація середньозваженої вартості капіталу, що дозволяє максимізувати реальну ринкову вартість товариства; мінімізація рівня фінансового ризику[7;8;51].

Економічна сутність першого методу полягає у визначенні оптимального співвідношення структурних елементів капіталу за допомогою механізму фінансового важеля або ефекту фінансового левериджу. Безпосередньо сам розрахунок ефекту фінансового левериджу здійснюється за наступною формулою [8]:

$$EФЛ = (1 - C_{mn}) \cdot (PPK - СПК) \cdot \frac{ПК}{ВК}$$

де $EФЛ$ – ефект фінансового левериджу, %;

C_{mn} – ставка податку на прибуток, частки одиниць;

PPK – рівень рентабельності капіталу підприємства, %;

$СПК$ – середній розмір процентів за кредит, що сплачує підприємство за користування позиченим капіталом, %;

$ПК$ – величина позиченого капіталу, грошові одиниці;

$ВК$ – величина власного капіталу, грошові одиниці.

Треба відмітити, що метод, за яким відбувається визначення ефекту фінансового левериджу, фактично складається з розрахунку трьох складових частин. Перша частина, яка ще має назву податкового коректору ($1 - C_m$), відображає ступінь впливу величини податку на прибуток на формування ефекту фінансового левериджу. Друга частина або диференціал фінансового левериджу ($PPK-СПК$) характеризує, на скільки рівень рентабельності капіталу підприємства перевищує середній розмір процентів за кредит. Третя частина або коефіцієнт (плече) фінансового левериджу відображає $(\frac{ПК}{ВК})$ скільки одиниць позиченого капіталу (без урахування величини кредиторської заборгованості) припадає на одиницю сформованого власного капіталу економічного суб'єкта.

Метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації його вартості базується на попередній оцінці вартостей власного та позиченого капіталів за різних умов їх залучення та на подальшому розрахунку середньозваженої вартості капіталу економічного суб'єкта.

Економічна сутність методу оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків полягає у фінансуванні різних складових частин активів за рахунок диференційованого вибору джерел коштів підприємства з урахуванням можливих видів ризику. Специфіка даного методу передбачає диверсифікацію активів підприємства за трьома складовими (необоротні активи, постійна частина оборотних активів та змінна частина оборотних активів) та вибір відповідних джерел фінансування кожної з них.

Так, необоротні активи підприємства можуть фінансуватися за рахунок двох джерел фінансових ресурсів: тільки за рахунок власного капіталу, або за рахунок власного та довгострокового й короткострокового позиченого капіталу, постійна та змінна частини оборотних активів – за рахунок усіх складових елементів структури капіталу економічного суб'єкта, але у багатьох випадках їх фінансування відбувається за рахунок власних коштів та кредиторської заборгованості. Треба відмітити, що для проведення розрахунків

за даним методом, як правило, обирають три моделі, за якими здійснюється фінансування складових активів підприємства (агресивна, консервативна та компромісна), але в економічній літературі виділяють і четверту модель (змішану) [16;31].

У випадку коли джерелами фінансування необоротної частини активів виступає власний та довгостроковий позичений капітал, змінної частини оборотних активів – короткострокові позичені джерела, а постійної частини оборотних активів – рівні частки власних, довгострокових та короткострокових позичених джерел суб'єкта господарювання, то це є ознаками застосування агресивної моделі.

Застосування консервативної моделі передбачає, що необоротні активи, постійна частина оборотних активів та 50% обсягу змінної частини оборотних активів фінансуються за рахунок власного та довгострокового позиченого капіталу, а другі 50% змінної частини оборотних активів підприємства – за рахунок короткострокового позиченого капіталу.

Підхід до фінансування необоротних активів та постійної частини оборотних активів за рахунок власного капіталу та довгострокових кредитів, а змінної частини оборотних активів економічного суб'єкта – за рахунок короткострокового позиченого капіталу має назву компромісної моделі.

Варіант фінансування при якому необоротні активи формуються за рахунок власних, довгострокових та короткострокових позичених коштів, а постійна частина оборотних активів – за рахунок усіх складових джерел фінансування економічного суб'єкта, а змінна частина оборотних активів виключно за рахунок короткострокових позичених джерел та кредиторської заборгованості має назву змішаної моделі фінансування. Таким чином, власники підприємства враховуючи своє ставлення до фінансових ризиків обирають одну із вказаних моделей фінансування активів, яка і буде характеризувати структуру капіталу, тобто оптимальне співвідношення позиченого і власного капіталу товариства з цих позицій.

На рис 3.5. узагальнено сутність основних методів оптимізації структури

капіталу.

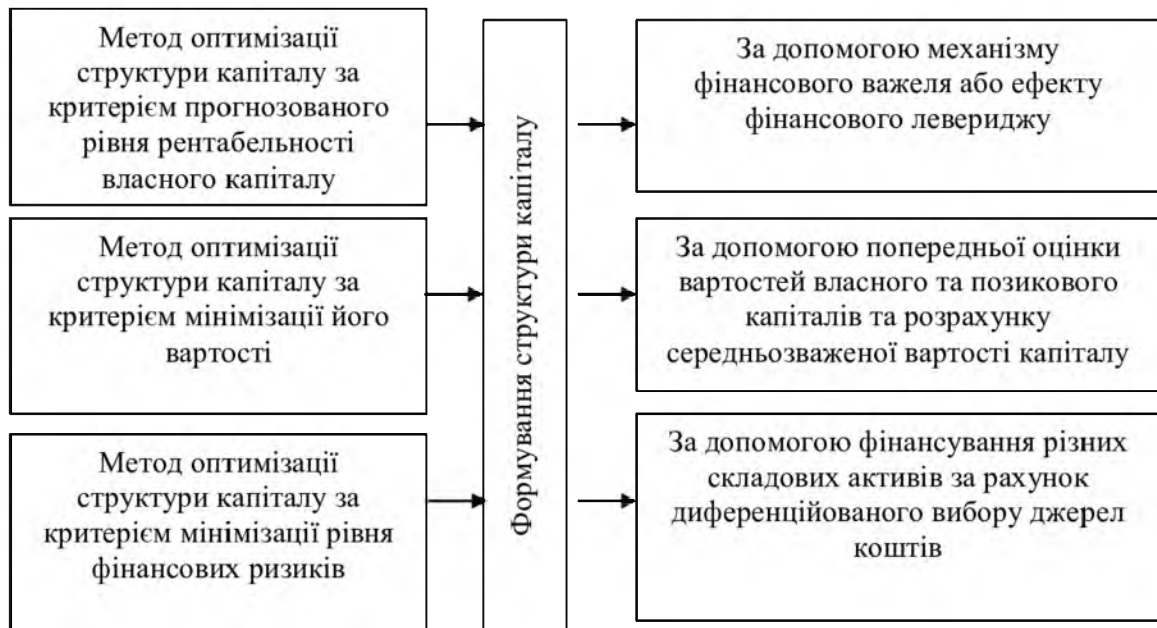

Рис. 3.5. Класифікація основних методів формування структури капіталу[8]

Покажемо методику застосування механізму фінансового важеля для оптимізації структури капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» враховуючи наступні умови: рентабельність активів товариства у 2018 році становила 8,34%, а середня відсоткова ставка за кредитами для бізнесу - 23%, відповідно, активи товариства при залученні позичених джерел фінансування мають генерувати рівень прибутку вищий за ціну позиченого капіталу. Змоделюємо варіанти структури капіталу та визначимо при якому з них буде досягнутий найвищий рівень віддачі власного капіталу (фінансової рентабельності) товариства (таблиця 3.9).

На основі проведених розрахунків можна стверджувати, що найвища віддача власного капіталу, а саме його рентабельність - 21,7 % досягається за умови, коли в структурі капіталу 60% власні джерела фінансування, а 40% - позичені.

При цьому коефіцієнт фінансового важеля становить 0,67, а ефект дорівнює 1.

Таблиця 3.9

Розрахунок фінансової рентабельності товариства при різних значеннях
коефіцієнта фінансового важеля (левериджу)

(тис. грн.)

Показники	Варіанти розрахунку						
	1	2	3	4	5	6	7
1. Обсяг власного капіталу	514395	514395	514395	514395	514395	514395	514395
2. Можливий обсяг позиченого капіталу	–	128599	342930	514395	771593	2057580	1543185
3. Загальний обсяг капіталу	514395	642994	857325	1028790	1285988	2571975	2057580
4. Структура капіталу:							
4.1. Власний капітал, %	100	80	60	50	40	20	25
4.2. Позичений капітал	–	20	40	50	60	80	75
5. Коефіцієнт фінансового важеля (ряд.2 : ряд.1)	–	0,25	0,67	1	1,5	4,0	3,0
6. Коефіцієнт рентабельності активів	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
7. Ставка банківського процента, %	23	23	23	23	23	23	23
8. Премія за ризик росту банкрутства, %	–	–	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5
9. Ставка банківського процента з врахуванням ризику, % (ряд.7 + ряд.8)	23	23	23,5	24	24,5	25,0	25,5
10. Обсяг прибутку без врахування процентів за кредит (ряд.3 x ряд.6)	128599	160758	214331	257198	321497	642994	514395
11. Сума сплачених процентів за кредит, % (ряд.2 x ряд.9 : 100)	–	29578	78874	123455	189040	514395	393512
12. Обсяг прибутку з врахуванням процентів за кредит (ряд.10 – ряд.11)	128599	131180	135457	133743	132457	128599	120883
13. Ставка податку на прибуток	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
14. Сума податку на прибуток (ряд.12 x ряд.13)	23148	23612	24382	24074	23842	23148	21759
15. Обсяг чистого прибутку (ряд.12 – ряд.14)	105451	107568	111975	109669	108615	105451	99124
16. Коефіцієнт фінансової рентабельності (ряд.15: ряд.1)	0,205	0,209	0,217	0,213	0,211	0,205	0,192
17.Ефект фінансового важеля (ряд.6 – ряд.9) x ряд.5	-	0,5	1,00	1,00	0,75	-	-1,5

З наведених розрахунків видно, що ефект фінансового важеля дорівнює нулю у передостанньому варіанті при співвідношенні позиченого та власного капіталу 80:20. У цій ситуації використання позиченого капіталу ніякого ефекту не дає. В останньому варіанті отримуємо від'ємний ефект фінансового важеля, адже через від'ємне значення диференціалу рентабельність власного капіталу у процесі можливого залучення позичених коштів знижується, а саме значний обсяг прибутку спрямовується на обслуговування боргу.

Таким чином, вибір критеріїв оптимізації структури капіталу, визначення їх пріоритетності є самостійною справою кожного підприємства. Адже не існує єдиної оптимальної структури капіталу не тільки для різних підприємств, але й для конкретного підприємства на різних стадіях його розвитку. У цьому зв'язку важливим є застосування методів математичного програмування, а саме методу багатокритеріальної оптимізації, який передбачає побудову відповідної математичної моделі, яка і є формалізованою ситуацією вибору рішення [83;85].

Для задач прийняття рішень (задач оптимізації) в умовах визначеності, коли випадкові, невизначені фактори відсутні, складовими моделі є множина X усіх наявних альтернатив, з яких і необхідно вибрати оптимальний варіант рішення. Для того, щоб забезпечити можливість вибору, множина X має складатися принаймні з двох рішень.

У багатокритеріальних оптимізаційних задачах порівняння варіантів рішень здійснюється не безпосередньо, а за допомогою заданих на X числових функцій $f_1, f_2 \dots f_n$, які і є критеріями оптимізації [65]. При цьому завдання оптимізації полягає в тому, що необхідно обрати таку єдину комбінацію джерел фінансування (x) з множини можливих альтернатив фінансування X , яка б відповідала завданням політики фінансування підприємства.

Список використаних джерел

1. Аналітичні методи конкурентоздатності суб'єктів господарювання: монографія / Волкова Н.А та ін.; ОНЕУ. Одеса , 2017. 400с
2. Арєф'єва О.В., Мягких І.М., Росумака Т.Г. Власний капітал підприємства та проблеми його формування. *Інтелект XXI*. 2016. № 6. С. 161-169
3. Безверхий К. В. План рахунків бухгалтерського обліку для цілей складання фінансової звітності за МСФЗ. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2014_7_4 (дата звернення: 11.07.2019).
4. Безверхий К. Бухгалтерський облік в Україні: імплементація норм директив Європейського Союзу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль. 2018. Вип. 1. С. 136-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2018_1_14. (дата звернення: 11.07.2019).
5. Безкоровайна Л.В. Особливості обліку власного капіталу на підприємствах *Глобальні та національні проблеми економіки*: електрон. наук. фахове вид. 2015. Вип. 4. URL: <http://global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/709-bezkorovajna-l-v-osoblivosti-obliku-vlasnogo-kapitalu-na-pidpriemstvakh> (дата звернення: 01.05.2019)
6. Белоусов М.О. Бухгалтерський облік і контроль руху статутного капіталу: автореф. ... дис. ... канд. ек. наук: 08.00.09. /Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2011. 23 с.
7. Бланк И.А. Управление использованием капитала. Київ: «Ника-Центр»,2000. 656с.
8. Бланк И.А. Управление формированием капитала. Київ: «Ника-Центр», 2000. 512 с.
9. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ: Ельга, 2008. 724 с.
10. Бобяк А. П. Організаційно-методичні аспекти обліку власного капіталу на підприємствах. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. Випуск 24. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_49.pdf (дата

звернення: 22.04.2019).

11. Бобяк А. П. Формування інформаційної системи економічного аналізу власного капіталу. Статистика України. Київ, 2014. № 3. С. 34–37.
12. Бобяк А.П. Бухгалтерський облік власного капіталу підприємств різних організаційно- правових форм : автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 08.00.09./ Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2011. 22 с.
13. Бойко О., Посполітак В. Корпоративне управління в Україні. Пріоритети. 2004. № 6. С. 8–18.
14. Бондар М. І. Звітність підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015. 570 с.
15. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. Н. Барышникова. Москва: Олимп-Бизнес, 2012. 978с.
16. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент : Полный курс: в 2-х томах / пер. с англ. В. В. Ковалева. СПб: Экономическая школа, 2004. Т.1. 497с.
17. Брік С. В., Рудковська Є. М. Порядок обліку власного капіталу підприємства та шляхи його удосконалення. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20665> (дата звернення 23.04.2019)
18. Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник-2-е вид. Житомир: ПП «Рута», 2002. 672 с.
19. Варічева Р.В. Бухгалтерський облік і аналіз формування та змін власного капіталу: організація й методика : автореф. дис. ... канд. ек. наук : 08.00.09 / Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2012. 21 с.
20. Взіренко С.В., Цукан Л.А. Планування аудиторської перевірки власного капіталу підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018 №3. С57-60. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/13.pdf (дата звернення: 11.04.2019)
21. Виноградова М. О. Аудит: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2014. 500 с.
22. Вівчар О.Й., Саварин В.М. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства. Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. Львів. 2009. Вип.19.5. С. 146-150.
23. Войнаренко М. П. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту: навч.

посіб. Київ: ЦУЛ, 2010. 484 с.

24. Вороновська О.В., Майданевич П.М., Сахно Л.А., Єременко Д.М. Наочний посібник з аудиту: навч. посіб./ред. О.В. Вороновської. Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2011. 285с
25. Гайдаржийська О. М., Задерака Н. М., Тітаренко Л. І. Відмінності в бухгалтерському обліку за МСФЗ та GAAP. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 20. С. 29-33.
26. Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Мізік Ю. І., Конопліна О. О. Аудит: методика і організація : навч. посіб. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 319 с.
27. Господарський кодекс України: Закон України. від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення 07.02.2019, №2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 02.05.2019)
28. Гринів Т., Занюк А., Порівняльний аналіз особливостей бухгалтерського обліку капіталу і зобов'язань в Україні та Польщі. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Економічні науки Рівне. 2017. Вип. 4(80). С. 251-261.
29. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік. 2-е вид. перероб і доп: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2016. 424с.
30. Деревянко С.І., Олійник С.О., Кузик Н.П., Ганяйло О.М. Основи аудиту: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 328 с.
31. Джошар А.В. Теорія і практика управління власним капіталом (обліково-аналітичний аспект): монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 168 с.
32. Директива 2013/34/ЕС
Європейського Парламенту і Ради о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского Парламента и Совета и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС.

URL:<https://ips.ligazakon.net/document/view/MU13169?an=2>(дата звернення: 31.07.2019).

33. Дмитренко І.М., Белоусова І.М. Аудит: діагностика безперервності діяльності підприємств : монографія. Донецьк : Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2010. 320 с.
34. Долінський Л.Б. Фінансові обчислення та аналіз цінних паперів: навч. посіб. Київ: Майстер-клас, 2005. 192с.
35. Івченко Л.В., Удовик Н.Л. Власний капітал: джерела формування та функції. *Молодий вчений*. 2016. № 1(28), Ч. 1. С. 55-59.
36. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом М-ва юстиції України від 21.12.1999р. № 893/4186. (поточна редакція від 05.01.2018р., підстава- z1582-17) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>. (дата звернення: 12.07.2019).
37. Іщенко Я.П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 15., Ч. 1. С. 146-148.
38. Кадацька А.М. Власний капітал сільськогосподарських підприємств, як економічна категорія, його значення та структура. *Вісник Сумського національного аграрного університету*: науковий журнал.- Сер. «Фінанси і кредит». Суми: ВТД «Університетська книга». 2013. № 2. С. 95-106.
39. Камінська Т. Г. Економічна сутність та класифікаційні характеристики капіталу підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. №2(20). С.230-245.
40. Камінська Т.В. Концептуальні підходи до вартісного виміру капіталу в бухгалтерському обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 2010. № 11. С. 6-12.
41. Колісник Г.М., Слюсаренко В.Є. Аудит: навч. посіб. Ужгород. ДВНЗ «УжНУ», 2015. 296с.
URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9340/1/%D0%90%D1%83%>

[D0%B4%D0%B8%D1%82%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%2016.06.pdf](#) (дата звернення: 15.04.2019).

- 42.Компанія «Молокія». URL: <https://molokija.com/> (дата звернення: 31.07.2019).
- 43.Корольок Т.М. Облік власного капіталу й аналіз його впливу на інвестиційну привабливість акціонерних товариств: автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.06.04/ Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. Київ, 2005. 20 с.
- 44.Косова Т., Сухарев П., Ващенко Л. Організація і методика економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 528 с.
- 45.Кошельок Г.В., Малишко В.С. Факторний аналіз рентабельності власного капіталу підприємства. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-7/14-stati-7/549-koshelok-g-v-malishko-v-s>(дата звернення: 1.08.2019).
- 46.Лучко М.Р., Бенько І.Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб./ ТНЕУ. Тернопіль: Економічна думка, 2016. 360 с.
- 47.Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності затверджені наказом Міністерства фінансів України від 23.03.2013 р. № 433 (зі змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv> (дата звернення: 01.05.2019)
- 48.Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (2016-2017р). URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017> (дата звернення:15.04.2019).
- 49.Міжнародні стандарти фінансової звітності (переклад українською мовою – 2018 рік). URL: <https://www.minfin.gov.ua/buhgalterskij-oblik>. (дата звернення: 11.07.2019).
- 50.Мних Є.В., Барабаш. Н.С. Фінансовий аналіз: підручник / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: 2014. 536 с.

- 51.Мних Є.В., Бутко А.Д., Большакова О.Ю., Кравченко Г.О., Никонович Г.І. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства: монографія. Київ:КНТЕУ, 2005. 232с.
- 52.Мулик Т.О., Материнська О.М., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 314 с.
- 53.Мултанівська Т. В., Воїнова Т. С., Вороніна О. О. Аудит: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2010. 336 с.
- 54.Назарова І. Я. Сутність та структуризація власного капіталу для потреб обліку. *Вісник Тернопільського економічного університету*. Тернопіль. 2017. №3. С. 117-126.
- 55.Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. URL: <https://interbuh.com.ua/ru/documents/onemanuals/35131>. (дата звернення: 31.07.2019).
- 56.Нестеренко С. С. Порівняльний аспект нормативного регулювання складових власного капіталу на підприємствах різних форм власності. *Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид.* 2014. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2962>. (дата звернення: 11.07.2019).
- 57.Нужна О.А. Власний капітал сільськогосподарських підприємств: трактування, класифікація, структура. *Економічні науки. Серія облік і фінанси*. Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. 2012. Вип. 9(33). Ч.2. С.498-507.
- 58.Огійчук М.Ф., Утенкова К.О. Організація і методика аудиту: навч. посіб. Київ: Алерта, 2016. 304 с.
- 59.Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А. Фінансовий аналіз: навч. посіб./ ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Харків: 2015. 156 с.
- 60.Петренко Н.І. Бухгалтерський облік і контроль операцій з руху пасивів підприємства: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2012. 544 с.
- 61.Петрик О.Н. Аудит: методологія і організація: монографія. Київ: КНЕУ,

2003. 260 с.

62. Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація: дис. ... докт. ек. наук : 08.00.09 / Житомирський державний технологічний університет . Житомир, 2011. 520 с.
63. Податковий кодекс України / Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI (Редакція від 01.07.2019, підстава - 2628-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення: 11.07.2019).
64. Подмешальська Ю.В. Феофанов Л. О., Горбатова П.О. Розробка програми аудиту власного капіталу. «Інвестиції: практика та досвід», *Чорноморський національний університет ім. Петра Могили*. 2019. №3. С.50-57.
65. Поліщук (Буреннікова) Н.В., Буренніков Ю. Ю. Математичні методи економічного аналізу: теорія і практика: навч. посіб./ ВНТУ. Вінниця: 2013. 292 с.
66. Про акціонерні товариства: Закон України 514-VI, *Відомості Верховної Ради України* 2008, № 50-51, ст.384. Дата оновлення 01.01.2019, підстава - 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 23.04.2019)
67. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12. 2017р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 9, ст.50). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення: 15.04.2019).
68. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999р №996-XIV. Дата оновлення: 16.11.2018, № 2545-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 15.04.2019).
69. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів. Закон України від 16.11.2017 № 2210-VIII. (поточна редакція від 01.10.2018, підстава - 2258-VIII) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-19>. (дата звернення: 1.08.2019).
70. Про господарські товариства / Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII (втрата чинності окремих положень від 17.06.2018, підстава №2275-VIII). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 23.04.2019)

71. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів. Наказ Міністерства фінансів України. Документ v0561201-03, (поточна редакція від 30.12.2013, підстава - v1192201-13). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03> (дата звернення: 31.07.2019).
72. Про затвердження Методичних рекомендацій з перевірки порівнянності показників фінансової звітності. Наказ Міністерства фінансів України від 11.04.2013 №476 (Редакція від 15.04.2014, підстава - v0401201-14) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0476201-13> (дата звернення: 03.05.2019).
73. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України. Наказ Міністерства фінансів України. Документ v0635201-13, (поточна редакція від 27.06.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13?lang>. (дата звернення: 31.07.2019).
74. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 12.04.2019).
75. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств». Наказ Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р. № 163 (у редакції наказу z1242-13 № 627 від 27.06.13). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99> (дата звернення: 01.05.2019)
76. Про затвердження Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування / Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.07.2013 р. № 1336 (у редакції наказу від 14.11.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13> (дата звернення: 25.04.2019)
77. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III

(Редакція від 16.01.2016, підстава - 848-VIII) URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>. (дата звернення: 31.07.2019).

78. Про схвалення методичних рекомендацій щодо визначення вартості чистих активів акціонерних товариств: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17.11. 2004р. № 485. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0485312-04> (дата звернення: 01.05.2019)
79. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агенство, 2011. 739 с.
80. Райтер Н І. Аналіз власного капіталу сільськогосподарських підприємств. Вісник ХНТУС. URL:
<http://journals.uran.ua/index.php/wissn021/article/view/129310> (дата звернення: 22.04.2019)
81. Рубейкін В. А. Відображення власного капіталу у фінансовій звітності. *Ефективна економіка*: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 8. URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=5738> (дата звернення: 11.07.2019).
82. Русакова Е. Комплексный экономический анализ: учебное пособие «Питер», 2016 – 224 с.
83. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2004. 654 с.
84. Серединська В.М. Загородна О.М., Р.В.Федорович. Економічний аналіз: навч. посіб./ за ред. проф. Р.В.Федоровича. Тернопіль: Астон, 2010. 416 с.
85. Серединська В.М. Загородна О.М., Р.В.Федорович. Теорія економічного аналізу: підручник./ за ред. проф. Р.В.Федоровича. Тернопіль: : Астон, 2006. 368 с.
86. Серединська І.В., Серединська В.М. Особливості інтегрування систем вартісно-орієнтованого управління підприємствами: монографія./ за ред. проф. Н.Б.Кирич. Тернопіль ФОП Паляниця В.А., 2015. 354с.
87. Сопко В.В. Власний капітал акціонерних товариств: особливості визначення та обліку. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*.

Київ 2007. Вип.17.6. С.246-253.

- 88.Спільник І.В., Загородна О.М. Аналітичне забезпечення управління власним капіталом. *Економічний аналіз*. ТНЕУ. Тернопіль: «Економічна думка», 2011. Випуск 9, Ч.2. С. 370-379.
- 89.Спільник І.В., Загородна О.М. Економічний аналіз: навч-метод.комплекс дисципліни. Тернопіль: ТНЕУ, 2012.432с.
- 90.Суха О.Р. Аудит: навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000. 2011. 284 с.
- 91.Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 2006. 268 с.
- 92.Фабіянська В.Ю., Арсенюк А.В. Методичні аспекти проведення аудиту власного капіталу. *Ефективна економіка*:електрон. наук. фахове вид. 2017. №6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5656> (дата звернення: 9.04.2019).
- 93.Фінансовий облік:підручник /Я.Д.Крупка та ін., 4-е вид. доп. і перероб. Тернопіль:ТНЕУ, 2017.451 с.
- 94.Хмелевська А.В., Незборецька Г.М. Власний капітал за атрибутами об'єкту бухгалтерського обліку. Науково-виробничий журнал «*Сталий розвиток економіки*». Хмельницький: СМП «Тайп». 2011. № 2. С. 192-194.
- 95.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435 – IV. (Редакція від 31.03.2019, підстава - 2694-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.04.2019).
- 96.Цюцяк І.Л. Аналіз наукових підходів до трактування категорії «власний капітал» *Науково- інформаційний вісник: Економіка*. Івано-Франківськ. 2014. №9. С.271-280.
- 97.Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник; 3-те вид., пероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 535 с.
- 98.Шепелюк В.А. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль корпоративних прав: організація та методика: автореф. дис. ...канд. ек. наук: 08.00.09/Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2015. 21 с.

99. Шубенко Є.С. Власний капітал як об'єкт облікового дослідження в умовах реорганізації господарських товариств. *Вісник ЖДТУ*. Житомир. 2016 №4 (78). С.110-122.
100. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер; пер.з англ. В. Старка. Київ: ВД «Києво- Могиллянська академія», 2011. 242 с
101. Шура Н. О., Шатило М. В. Європейський погляд на категорію «Власний капітал» підприємства та його складові. *Агросвіт*. 2015. №7. С 50-54. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_015_7_11. (дата звернення: 10. 07.2019).
102. Щербакова Н.В. **Правове регулювання злиття та приєднання господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 /Донецьк, 2006. 20 с.**
103. Янчева Л. М., Кашена Н.Б., Чміль Г.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика: монографія. Харків: ХДУХТ, 2016. 537с.